MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS

AGATA MALGOŽATA ŽUK

PINIGŲ PLOVIMO PREVENCIJOS PRIEMONIŲ BANKŲ SEKTORIUJE VEIKSMINGUMO VERTINIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė
prof. dr. Eglė Kazlauskienė

VILNIUS, 2022

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS

PINIGŲ PLOVIMO PREVENCIJOS PRIEMONIŲ BANKŲ SEKTORIUJE VEIKSMINGUMO VERTINIMAS

Tarptautinės prekybos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 6211LX073

Vadovė
prof. dr. Eglė Kazlauskienė
2022-05-02

Atliko
TPRvmis20-1 gr. stud.
Agata Malgožata Žuk
2022-05-02

VILNIUS, 2022

TURINYS

LENTELĖS **4**
PAVEIKSLAI **5**
ĮVADAS **6**
1. PINIGŲ PLOVIMO KONCEPCIJA **9**
1.1. Pinigų plovimo samprata ir istorinės ištakos **9**
1.1. Pinigų plovimo schemos **11**
1.3. Pinigų plovimas finansų sektoriuje charakteristikos **16**
1.3.1. Pinigų plovimas bankų sektoriuje **16**
1.3.2. Elektroniniais mokėjimais grįstas pinigų plovimas **18**
1.4. Tarptautine prekyba grįstas pinigų plovimas **22**
1.5. Pinigų plovimo poveikis šalies finansų sistemai **26**
2. PINIGŲ PLOVIMO PREVENCIJA IR REGULIAVIMAS **29**
2.1. Pinigų plovimo prevencijos koncepcija **29**
2.2. Pinigų plovimo reguliavimas bankų sektoriuje **34**
3. PINIGŲ PLOVIMO PREVENCIJOS PRIEMONIŲ VEIKSMINGUMO VERTINIMAS **39**
3.1. Tyrimo metodologija **39**
3.2. Pinigų plovimo prevencijos priemonių veiksmingumo vertinimo tyrimo rezultatai **42**
IŠVADOS **53**
LITERATŪRA **56**
ANOTACIJA **60**
ANNOTATION **60**
SANTRAUKA **61**
SUMMARY **62**
PRIEDAI **63**

LENTELĖS

1 lentelė. Demografinės tyrimo dalyvių charakteristikos 42
2 lentelė. “Pažink savo klientą” komponentai 47
3 lentelė. Finansinių operacijų stebėsenos komponentai 49
4 lentelė. Bendradarbiavimo komponentai 51

PAVEIKSLAI

1 pav. Pinigų plovimo procesą apibūdinančios sudedamosios dalys 10
2 pav. Pinigų plovimo schema 13
3 pav. Interviu klausimų schema 40
4 pav. Tyrimo eiga 41
5 pav. Labiausiai pinigų plovimo paveiktos sritys 43
6 pav. Kovos su pinigų plovimu svarba 44
7 pav. Temos, kategorijų ir subkategorijų schema 46

ĮVADAS

Temos aktualumas. Vienas pagrindinių globalizacijos poveikių – įvairių šalių, įmonių tarpusavio bendradarbiavimas ir integracija (Meral, 2020). Globalizacijos paveikto bendradarbiavimo dėka tapo žymiai paprasčiau importuoti ir eksportuoti prekes ir paslaugas, o kartu išaugo ir poreikis tarptautinėms finansinėms operacijoms atlikti. Kuo didesni tarptautiniai prekybos mastai, tuo daugiau finansinių operacijų, mokėjimų yra atliekama. Mokėjimai yra atliekami tarp įvairių šalių, įmonių, skirtinga valiuta ir būdais, todėl galima teigti, kad kartu su visais globalizacijos privalumais atsirado didelė finansinių nusikaltimų, tokių kaip pinigų plovimas, gresmė.

JT skaičiavimais, į legalią apyvartą kasmet patenka 800–2000 milijardų JAV dolerių nusikalstamu būdu gautų pajamų, kurios sudaro 2–5 % pasaulio BVP (Kot, 2021).

Neabejotina, kad pinigų plovimas daro didelę neigiamą įtaką atskirų valstybių ir viso pasaulio ekonomikai. Suter (2002), Sharmila Devi, Kaleeswari ir Muthumani (2019), Meral (2020) savo darbuose apibūdina neigiamas pinigų plovimo pasekmes valstybės finansų sistemai. Dėl pinigų plovimo reiškinio valstybės į biudžetą nesurenka mokesčių didelėmis apimtimis, kyla infliacijos gresmė, didėja valstybės ir jos jurisdikcijoje įsikurusių įmonių, bankų reputacinė rizika, klesti nusikalstamumas. Daugelio autorių teigimu, nelegaliai gautų pajamų šaltiniu dažniausiai būna kitas prieš tai įvykdytas nusikaltimas. Visa tai liečia ir gyventojų socialinę gerovę. Prekyba grįstas pinigų plovimas, pasireiškiantis prekių vertės mažinimu arba didinimu, turi labai didelį poveikį rinkai. Rinka tampa nestabili, kainos dempinguojamos, kas tiesiogiai veikia įmonių konkurencinį pranašumą. Bankai, savo ruožtu tapo pagrindiniu instrumentu vykdyti nesąžiningą prekybą ir yra labiausiai paveikti pinigų plovimo rizikos.

Sparčiai besivystant technologijoms, išnyko geografiniai barjerai, o tiek prekybos įmonių, tiek finansų institucijų paslaugos tapo prieinamos iš bet kurio pasaulio taško, kur yra prieiga prie interneto. XXI amžiuje tapo įprasta naudotis finansų įstaigų paslaugomis nuotoliniu būdu, fiziškai nedalyvaujant, todėl kai kuriose įstaigose sąskaitos atodaromos per kelias minutes. Tam pakanka asmens dokumento nuotraukos ir „asmenukės“. Todėl pinigų plovimo reguliavimas tapo ypač sudėtingas, o besivystančios technologijos ir nusikaltėlių išradingumas verčia vis tobulitni pinigų plovimo prevencijos priemones, kad kova su pinigų plovimu būtų efektyvi ir veiksminga.

Naujausius pinigų plovimo vykdymo per banko sąskaitas požymius pateikia Feher ir Borlea (2021), teigdami, kad pinigų plovimui gali būti naudojamos sąskaitos, kurios neatspindi įprastos bankinės ar komercinės veiklos, didelių grynųjų pinigų sumų įnešimas arba išėmimas, pervedimai, kuriuose nenurodoma mokėjimo paskirtis, pervedimai į trečiąsias šalis, ofšorines zonas ir kt.

Anot J. Bo¨szo¨rmenyi ir E. Schweighofer (2015), svarbiausi procesai, kuriuos reikia atlikti norint aptikti pinigų plovimą bankų sektoriuje, yra deramas klientų tikrinimas, tuo pačiu politiškai pažeidžiamų asmenų identifikavimas, kitaip vadinama „Pažink savo klientą“ priemone, finansinių operacijų stebėjimas ir finansų įstaigų bendradarbiavimas su finansų žvalgybos institucijomis. Yang ir Wei (2010) skirtso pinigų plovimo prevencijos koncepciją į dvi generacijas. Pirmosios generacijos pinigų plovimo prevencija buvo koncentruojama į atliekamų pervedimų/transakcijų tikrinimą. Naujos generacijos prevencija siejama su keturiais rodikliais: *(1)* klientų rizikos vertinimu, *(2)* atliekamų sandorių rizikos vertinimu, *(3)* kliento elgesio vertinimu ir *(4)* darbo eigos ataskaitų pateikimu. Naujos generacijos prevencija leidžia lengviau aptikti galimą pinigų plovimą anksčiausioje jo stadijoje.

Sandman (2008) teigia, kad kliento pažinimas, prieš atidarant banko sąskaitą, yra be galo svarbus procesas, tačiau nemažiau svarbus yra kliento pateiktos informacijos patikimumas ir tikrumas, kurią galima įrodyti tik per jo atliekamų finansinių operacijų stebėjimą.

Tanyushcheva (2020), Kerkez (2020), Lieonov, Vasilieva, Mynenko ir Dotsenko (2021) nuomone, novatoriškumas finansinių operacijų stebėjimui mažina poreikį apdoroti milžiniškus informacijos kiekius rankiniu būdu. Todėl bankams yra be galo svarbu užtikrinti naujausias sistemas, gebančias užkirsti pinigų plovimo nusikaltimą jo pradinėje stadijoje.

Bankai turi ne tik investuoti daug lėšų į pinigų plovimo prevenciją, bet ir nuolat skaitmenizuoti sistemas, tam, kad kleintų duomenis būtų gaunami, apdorojami tinkamai ir atliekamos įtarinos finansinės operacijos būtų pastebėtos laiku bei sustabdytos. Mcskimming (2010) teigia, kad išsamus ir tikslingas finansų sistemų reguliavimas lėmė, kad bankų sistema tapo skaidresnė, todėl tapo beveik neįmanoma likti nepastebėtam, norint plauti neteisėtas lėšas.

Finansų institucijos yra reguliuojamos nacionaliniais teisės aktais bei tarptautinėmis tarptautinėmis direktyvomis ir gairėmis, skirtomis kovai su pinigų plovimu. Tarp jų FATF rekomendacijos, leidiniai, Europos Bankininkystės Institucijos (angl. *European Banking Authority*), toliau – EBI, gairės.

Pastebėtina, kad nėra išsamesnės, pinigų plovimo ir pinigų plovimo prevencijos temai skirtos mokslinės literatūros lietuvių kalba.

Tyrimo objektas: bankų sektoriuje naudojamos pinigų plovimo prevencijos priemonės

Tyrimo problema: Kiek veiksmingos bankuose naudojamos pinigų plovimo prevencijos priemonės.

Tyrimo tikslas – įvertinti bankuose naudojamų pinigų plovimo prevencijos priemonių veiksmingumą.

Darbo tikslui pasiekti iškelti **tyrimo uždaviniai:**

1. Apibrėžti pinigų plovimo sampratą ir pinigų plovimo schemas;

2. Apibūdinti tarptautine prekyba grįstą pinigų plovimą ir pinigų plovimo reiškinį finansų sektoriuje;
3. Nustatyti pinigų plovimo poveikį šalies finansų sistemai;
4. Išanalizuoti pinigų plovimo prevencijos koncepciją;
5. Atlikus tyrimą, įvertinti bankuose naudojamų pinigų plovimo prevencijos priemonių veiksmingumą.

Tyrimo metodai. Teoriniai – Lietuvos ir užsienio mokslinės literatūros bei Lietuvos ir Europos Sąjungos direktyvų, gairių ir kitų dokumentų analizė. Empiriniai – kokybinis tyrimas, naudojant struktūruoto interviu metodą.

Tyrimo strategija. Atliekamas kokybinis tyrimas – interviu, grindžiamas kokybinio turinio analizės tyrimo strategija ir kokybinė duomenų analizė, išskiriant kategorijas, subkategorijas, patvirtinančius teiginius bei darant apibendrinančias išvadas. Duomenų rinkimo būdas – struktūruotas interviu. Tyrimo dalyviai – 5 ekspertai, turintys ne mažiau 3 metų darbo patirties pinigų plovimo prevencijos srityje. Tyrimas vyko 2022 m. I ketvirtį (vasario-kovo mėn.).

1. PINIGŲ PLOVIMO KONCEPCIJA

1.1. Pinigų plovimo samprata ir istorinės ištakos

Daugelyje literatūros šaltinių pinigų plovimas yra apibrėžiamas kaip nusikalstamu būdu įgytų lėšų maskavimas arba slėpimas. Gutauskas (2007), Pacini, Stowel, Katz, Patterson ir Lin (2020), Meral (2020) ir kiti autoriai pinigų plovimą apibūdina kaip siekį nuslėpti nelegalią pajamų prigimtį. Kaip teigia Suter (2002), pinigų plovimas yra procesas, kai iš visų rūšių nusikaltimų gautos pajamos yra paverčiamos teisėtais finansiniais ištekliais. Legalizuotos neteisėtos pajamos užtikrina, kad atveju, kai nusikaltėliui yra pareikšti įtarimai, nebus daug įrodymų, kad pinigai buvo gauti neteisėtais būdais. Todėl siekiant legalizuoti neteisėtas pajamas, nusikaltėliai nuo seno ėmėsi išradingiausių būdų tą atlikti. Pajamų legalizavimas – veiksmai, kuriais siekiama integruoti nusikalstamu būdu įgytą turtą į legalią ekonomiką, kad tai suteiktų nuosavybės teisėtumą šio turto naudojimui ir disponavimui (Kurchenko, 2012).

Purkey (2010) teigia, kad pinigų plovimo reiškinys galėjo būti įgyvendinamas prieš 2000 metų Kinijoje. Tai buvo siejama su įvykiais, kai regionų valdžios uždraudė įvairias komercinės prekybos formas, o klestintys Kinijos prekybininkai, tęsdami savo veiklą, stengėsi nuslėpti nelegaliai iš toliau vykdomos neteisėtos prekybos gautas lėšas. Tačiau labiausiai paplitusi nuomonė, kad nelegaliais būdais įgyto kapitalo investavimas į legalų verslą buvo būdingas Italijos mafijai (Gutauskas, 2007). Todėl pinigų plovimo ištakos siejamos su žinomiausiu XX a. pradžios mafijos pasaulio atstovu Al Capone, kuris įkūręs skalbyklų tinklą, oficialiai teikdamas skalbyklų paslaugas, iš tikrųjų siekė integruoti nusikalstamu būdu gautas lėšas į legalų verslą (chemines plovyklas ir skalbyklas). Nelegalios lėšos gatvių gaujų ir visos nusikalstamos grupuotės buvo gaunamos iš reketo, prekybos narkotikais, prostitucijos ir kitų nusikaltimų. Pagrindinis skalbyklų verslo veiklos tikslas buvo legalizuoti pinigus ir pateikti juos kaip uždirbtus iš teisėto verslo.

Anot Gutausko (2007) XX a. pirmojoje pusėje, kai klestėjo jau minėtas legalus Al Capone skalbyklų verslas pinigams plauti – garsiausiam pasaulio mafijos atstovui buvo inkriminuojamas mokesčių mokėjimo vengimas. Tačiau būtent dėl siekio legalizuoti nusikalstamu būdu gautas pajamas per cheminių plovyklų tinklą, atsirado terminas „pinigų plovimas“.

Pinigų plovimo samprata pirmą kartą buvo paminėta 1980 metų pabaigoje JAV, padidėjus neteisėtai narkotikų apyvartai ir pajamoms, gautoms iš nusikalstamos veiklos (Gutauskas, 2007).

Gutauskas (2007), Chong ir Lopez-De-Silanes (2015), Meral (2020) ir kiti autoriai teigia, kad pinigų plovimas – tai antrinis nusikaltimas. Tuo tarpu pirminiu nusikaltimu gali būti bet kokia nusikalstama veika, kur cirkuliuoja grynieji pinigai. Dažniausiai minimi pirminiai nusikaltimai yra

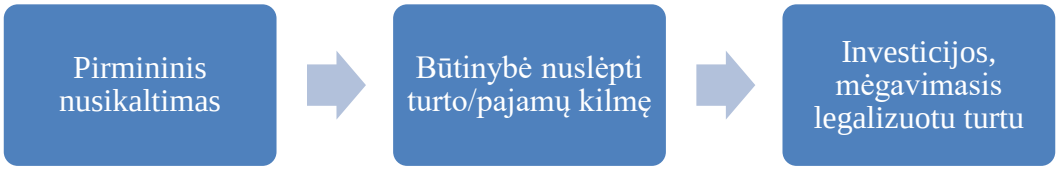
mokesčių mokėjimo vengimas, prekyba narkotikais ar žmonėmis, korupcija, organizuotas nusikalstamumas ir kt. Iš tokių nusikaltimų yra gaunamos neteisėtos pajamos, kurių tikrąjį šaltinį siekiama nuslėpti ir integruoti į legalią ekonomiką. Kurchenko (2012) nuomonė sutampa su minėtų autorių teiginiais, kad pinigų plovimas yra „latentinis nusikaltimas“, kuris daugumoje atvejų yra tik pirminio nusikaltimo rezultatas.

Pinigų plovimo procesą apibūdinančios sudedamosios dalys, pavaizduotos 1 paveiksle, apibrėžia, kad proceso pradžioje visada įvykdomas pirminis nusikaltimas. Tokiu nusikaltimu gali būti jau minėti prekyba narkotikais, reketas, prekyba žmonėmis, prostitucija, taip pat kyšininkavimas, viešųjų lėšų grobstymas, ir daugelis kitų. Pinigų plovimo ciklas negali prasidėti be pirminio nusikaltimo, kuris atneša nelegalių pajamų ar turto (Bonilla Jurado, Bonilla Jurado, ir López, 2018).

Antroji pinigų plovimo ciklo sudedamoji dalis – poreikis nuslėpti nelegalią turto kilmę naudojant sudėtingas schemas ir metodus. Labiausiai paplitę būdai nuslėpti nelegalių pajamų kilmę yra atliekamos finansinės operacijos, pervedimai fiziniams ar juridiniams asmenims vietos, regioniniu ar tarptautiniu mastu. Dažnai pasitelkiami tarpininkai įvairių tipų finansų institucijose, fiktyvios įmonės ar kiti paslaugų tiekėjai. Kurchenko (2012) išskiria du būdus legalizuoti neteisėtu būdu gautas pajamas:

- Finansinių ar kitų sandorių atlikimas su žinomai nusikalstamu būdu įgytomis lėšomis ar kitu turtu;
- Legalizuotų daiktų panaudojimas versle ar kitoje ūkinėje veikloje.

Paskutinėje ciklo dalyje yra vykdomas pinigų plovimas, antrinis nusikaltimas, kurio pagalba galima naudotis, tariamai, legaliomis pajamomis ir turtu. Kai procesas įvykdomas sėkmingai, nuslepiama pajamų ar turto kilmė, išvengiamas nusikaltimo aptikimas, o pajamos įgauną legalų statusą.

1 pav. Pinigų plovimo procesą apibūdinančios sudedamosios dalys

Anot Ene, Uzlău ir Cristea (2012) yra trys pagrindiniai tikslai, kuriuos turi patenkinti užbaigta pinigų plovimo operacija:

- didelės apimties nusikalstamu būdu gautos pajamos turi tapti mažiau įtartinos;
- neteisėta nusikalstamu būdu gautų pajamų kilmė turi būti tinkamai nuslėpta;

- nusikalstamu būdu gautos pajamos turi tapti teisėtomis pajamomis, o pajamų šalininis privalo atrodyti legalus.

Norint išgauti didžiausią pinigų plovimo proceso naudą, nusikalstamu būdu gauti pinigai turėtų būti ne tik konvertuojami į mažiau įtartiną turtą, bet ir privalo būti nuslėpta jų kilmė arba pirminis nusikaltimas. Todėl pirmieji du tikslai tarpusavy yra glaudžiai susieti. Trečiasis tikslas, savo ruožtu, yra ne mažiau svarbus ir yra susijęs su viso pinigų plovimo proceso veiksmingumu ir proceso veiksmingumas bus vertinamas būtent pagal tai, kaip sukuriamas teisėtas nusikalstamu būdu gautų pajamų šaltinis. Kitaip tariant, nusikalstamu būdu gautos pajamos ar turtas turi atrodyti pakankamai legalūs, kad jais galima būtų naudotis atvirai. Būtent šio efekto tikimasi paskutinėje pinigų plovimo proceso stadijoje.

Pinigų plovimas paprastai apima daug sandorių, naudojamų nuslėpti gautų pajamų ar turo šaltinį, tuo pačiu stengiantis nuslėpti asmenų, slypinčių už tokių sandorių, duomenis. Vienas pinigų plovimo proceso tikslų – nuslėpti pradinį neteisėtai įgytų pajamų šaltinį (Chong ir Lopez-De-Silanes, 2015). Pinigų plovimo schemos skiriasi priklausomai nuo į procesą įtrauktų jurisdikcijų, plaunamo turto savybių ir kiekio. Kai kuriais atvejais neteisėtas pajamas galima išplauti paprasčiausiais būdais, o kartais nusikaltėliai privalo išrasti vis sudėtingesnių schemų.

Apibendrinant, galima teigti, kad pinigų plovimo sampratą galima apibūdinti, kaip nusikalstamu būdu įgytų lėšų maskavimą arba slėpimą, o visą pinigų plovimas procesą – kaip būdą iš visų rūšių nusikaltimų gautas pajamas paversti teisėtais finansiniais ištekliais. Verta paminėti, kad pinigų plovimas – tai visada antrinis nusikaltimas, kurio tikslas nuslėpti pradinį neteisėtai įgytų pajamų šaltinį iš prieš tai įvykdytų nusikaltimų. Tokie pirminiai nusikaltimai pasižymi dideles grynųjų pinigų sumas generuojančiomis nusikalstamomis veikomis, tarp jų prekyba narkotikais, prekyba žmonėmis, prostitucija, kyšininkavimai, mokesčių slėpimas ir kt. Visą pinigų plovimo procesą sudaro trys etapai: jau minėtas pirminis nusikaltimas, būtinybė užmaskuoti neteisėtai gautas lėšas ir disponavimas legalizuotomis pajamomis.

1.1. Pinigų plovimo schemos

Nepaisant to, kad yra daug būdų pinigams plauti, paprastai pinigų plovimo procesas apima tris etapus: *(1)* **įtraukimas** – lėšos įvedamos į finansų sistemą; *(2)* **sluoksniavimas** – lėšos sluoksniuojamos arba piramidiškai suskirstomos per įvairius juridinius asmenis ir sandorius, kad būtų paslėptas pirminis šaltinis; ir *(3)* **integracija** – „švarios lėšos“ įvedamos į teisėtą ekonomikos sektorių (Pacini ir kt., 2020) (žr. 2. pav.).

Įtraukimas yra pagrindinis ir svarbiausias pinigų plovimo etapas. Iš nelegalios veiklos, tokios, kaip mokesčių vengimas, prekyba narkotikais, ir kt., gautos lėšos integruojamos per bankus į finansų sistemą. Tuomet pradedamas pinigų plovimo procesas. Tam, kad procesas vyktų sklandžiai,

nusikaltėliai turi suvokti ir surasti spragą pinigų plovimo prevencijos mechanizme, tuomet lėšos į finansų sistemą yra perkeliamos taip, kad būtų neįmanoma atskleisti pradinio lėšų šaltinio.

Įtraukimas reiškia, kad lėšos yra perkeliamos iš pradinio grynųjų pinigų šaltinio į kitą formą, kur, tikėtina, leis pinigų plovėjui toliau slėpti neteisėtai įgytas lėšas (pvz., įsigyjant kazino žetonų, išsikeičiant neteisėtas lėšas į užsienio valiutas, pasidalinant neteisėtas lėšas tarp skirtingų asmenų, sumaišant neteisėtas lėšas su teisėtų verslų sugeneruotomis lėšomis, vykdant neteisėtų lėšų kontrabandą). Labiausiai paveiktos sritys, kurios gali būti naudojamos įtraukimo procesui yra meno kūrinių, antikvarinių daiktų įsigijimas, monetų įsigijimas, juvelyrinių dirbinių įsigijimas, banko sąskaitų ar indėlių atidarymas ir kt. (Purkey, 2010).

Esminis įtraukimo etapo tikslas – likti nepastebėtam. Šiuo etapu visas pinigų procesas gali apsiriboti, jei atliktas sandoris sukels įtarimų. Įtarimai gali kilti dėl banke atidarytų kelių to paties asmens vardu indėlių, atliekamų pervedimų didelėmis sumomis. Visų pirma, įtarimai kyla bankų darbuotojams, o vėliau pritraukia ir su pinigų plovimu kovojančių institucijų dėmesį.

Po nelegaliai gautų lėšų itraukimo seka antrasis pinigų plovimo etapas – **sluoksniavimas**. Pagrindinis sluoksniavimo etapo tikslas yra paslėpti pajamas taip, kad būtų neaiškus pradinis lėšų šaltinis ir dabartinė padėtis. Vienas paprasčiausių būdų tai įvykdyti – yra neteisėtų lėšų investavimas į ką nors teisėto. Tai gali būti susiję su įtraukimo etape įsigytų meno kūrinių, antikvarinių daiktų, juvelyrikos pardavimu savo šalyje ar užsienyje (Purkey, 2010).

Sudetingesnė sluoksniavimo etapo schema yra lėšų skaidymas į daug sąskaitų skirtingose šalyse. Sąskaitos atidaromos kelių ar keliasdešimt asmenų, įmonių vardais. Tokiu būdu siekiama sukurti kuo sudetingesnę atliktų bankinių pavedimų seką, tuo pačiu užtikrinant ryšio su pradinio pajamų šaltiniu nutraukimą.

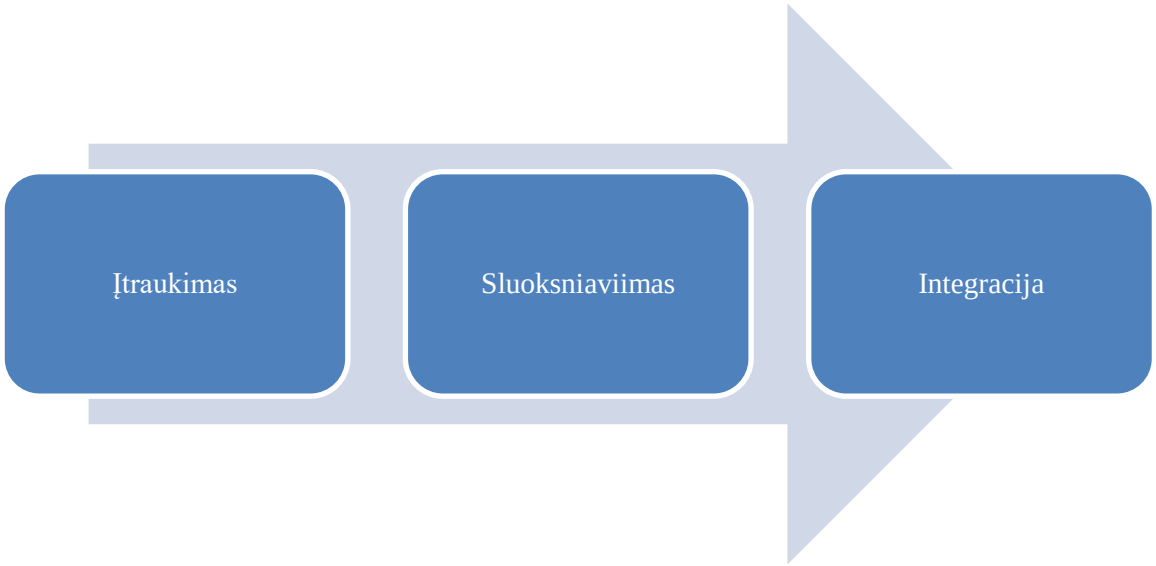
Sudetingiausias ir labiausiai rizikingas sluoksniavimo būdas yra kilnojamo ir nekilnojamo turto įsigijimas, nes tokiuose sandoriuose dažniausiai dalyvauja tretieji asmenys (pvz. teisininkai, tarpininkai). Į sandorius įtraukti tretirji asmenys, jei jie nėra korumpuoti, gali atkreipti dėmesį į didelių sumų pervedimus, be to jie yra įpareigoti pranešti atitinkamoms instancijoms apie galimai vykdomus nusikaltimus ar įtartinas operacijas.

Pakutinėje pinigų plovimo stadijoje – **integracijoje**, neteisėtos pajamos yra pakartorinai integruojamos į finansų sistemą. Integracijos stadijoje pinigai yra įtraukiami, kaip teisėtu būdu įgytas turtas.

Šiame etape užmaskuotos nusikalstamu būdu įgytos pajamos ir pagrindinis pinigų plovėjo tikslas yra integruoti lėšas taip, kad būtų sunku atskirti teisėtas ir neteisėtas (nusikalstamu būdu įgytas) lėšas ir jas laisvai naudoti. Pinigai yra grąžinami ir naudojami laimėjimo kazino, palūkanų ar kitu

pavidalu. Jau išplautos ir legalios lėšos yra naudojamos nekilnojamą turtą, automobiliams, meno kūriniams, juvelyriniams dirbiniams ir kt. įsigyti.

Dažniausiai pinigų plovėjų naudojami integracijos metodai yra pervesti pinigus į legalų banką iš fiktyvių, pinigų plovėjams priklausančių banko sąskaitų ar net įsteigtų bankų, steigti anonimines įmones ofšorinėse zonose (pervedimai už netikrus sandorius yra atliekami iš vienos įmonės į kitą, ofšorinę įmonę), parduoti įgytą turtą privačiai arba atvirose rinkose. Tai tik keli būdai, kuriais nelegalios pajamos ar nelegaliu būdu įgytas turtas gali būti integruotas atgal į įprastą ekonomiką. Šių būdų siekis yra gauti iš teisėto šaltinio išmoką, kurią jie vėliau gali įnešti į savo teisėtą banko sąskaitą arba atlikti bankinį pervedimą į savo banko sąskaitą. Kai pinigai yra gaunami, tariamai, teisėtu būdu, pinigų plovimo procesas būna baigtas, o pinigų plovėjai gali naudoti gautas lėšas laisvai ir atvitrai.

2 pav. Pinigų plovimo schema

Labiausiai paplitę pinigų plovimo būdai –grynųjų pinigų kontrabanda, lengvai pervežamų ir realizuojamų prekių pirkimas ir kontrabanda, ofšoriniai verslai, fiktyvūs juridiniai asmenys, ir tt.

Paprastai yra skiriami keturi labiausiai paplitę pinigų plovimo metodai:

- Paslaugas teikiančių įmonių, kur atsiskaitoma tik grynais pinigais, įkūrimas;
- Pinigų plovimas, susijęs su kazino, lošimo automatų sektoriumi;
- Pinigų plovimas finansų sistemoje;
- Tarptautine prekyba grįstas pinigų plovimas.

Vienas paprasčiausių būdų pinigams „plauti“ – yra įmonės, teikiančios paslaugas, kur atsiskaitoma tik grynais pinigais įkūrimas. Tai grindžiama tuo, kad teikiant paslaugas ir gaunant už jas atlygį grynaisiais pinigais – nesunku nuslėpti ne tik suteiktų paslaugų mastus, bet ir vedant „juodąją buhalteriją“. Atitinkamoms institucijoms yra teikiamos melagingos ataskaitos apie gautą pelną.

Pinigų plovimas, susijęs su kazino ir lošimų automatų sektoriumi yra dar paprastesnis. Šis būdas galėtų būti priskiriamas pirmajam, kur didesne dalimi cirkuliuoja grynieji pinigai. Tačiau šis

būdas yra charakterizuojamas kiek kitaip – grynieji pinigai yra naudojami, kaip būdas įsigyti žetonų lošimui. Vėliau šie žetonai yra keičiami į neva laimėjimą, o laimėjimą prašoma pervesti į banko sąskaita. Tokiu būdu nelegaliai įgytos pajamos yra įteisinamos ir integruojamos į finansų sistemą.

Petrisor (2018) išskiria sekančias technikas pinigams plauti:

- Padirbti pinigai/grynieji pinigai;
- Bankų pervedimai;
- Įmonių sąskaitų naudojimas;
- Kapitalo rinkos naudojimas;
- Prekyba grįstas pinigų plovimas;
- Draudimo kompanijų naudojimas;
- Internetinio mokėjimo paslaugos;
- Skaitmeninė arba el. valiuta;
- Valiutos keityklos.

Padirbti pinigai ir grynieji pinigai dažniausiai yra fiziškai gabenami per valstybių sienas kontrabandos pavidalu. Įprastai tai apima kurjerių samdymą, kurie gabena grynuosius pinigus į valstybes, kuriose nėra apribojimų arba jie yra ne tokie griežti. FATF pripažinti kurjeriais tie asmenys, kurie fiziškai gabena dideles grynųjų pinigų sumas iš vienos jurisdikcijos į kitą kartu su asmeniniu bagažu. Kai kuriais atvejais grynųjų pinigų kontrabandai yra samdomos arba net įgyjamos ekspedicinės įmonės tam, kad grynųjų pinigų kontrabandą galima būtų paslėpti kroviniuose, siuntiniuose, skirtuose importui ar eksportui. Kitais atvejais grynųjų pinigų kontrabanda gali būti pervežama per transporto įmonių vairuotojus, kurie nesusipažinę su vežamos siuntos dokumentais tampa grynųjų pinigų kontrabandos kurjeriais.

Verta paminėti, kad grynieji pinigai didžiausiai mastais atsiranda ten, kur vyrauja pelno siekiantys nusikaltimai nuo prekybos narkotikais iki kibernetinių nusikaltimų. Grynieji pinigai tebėra svarbi recirkuliacijos operacijų grandinės dalis elektroninių nusikaltimų atveju, kuriuos galima nustatyti visose pinigų plovimo stadijose, nes tokie nusikaltimai yra vienas iš labiausiai paplitusių būdų nuslėpti nusikalstamu būdu gautų pajamų prigimtį (Petrisor, 2018).

Pinigų plovimas, kaip nusikaltimas, nuo paprasčiausių schemų vystėsi kartu su socialine raida (Daniali, 2014). Vystantis visuomenei, nusikalstama veika vystėsi nuo individo iki organizuotų nuskalstamų grupuočių, nuo paprastų pinigų plovimo schemų iki mišraus sudėtingo proceso.

Vis labiau plintantis pinigų plovimo būdas – pinigų įtraukimas į įmonės apskaitą. Dažniausiai tai yra mokesčių mokėjimo vengimo rezultatas. Nusikaltėliai saugo pinigus įmonių banko sąskaitose arba nurodo save kreditoriais kitoms įmonėms, tokiu būdu grąžindami „kreditus“, dažnai ir su palūkanomis. Kai kuriais atvejais tokie, tariamai, kreditoriai gali įgauti teisę perimti įmonę už tariamai

negrąžintą kreditą. Tokiu būdu nusikaltėliai įgyja verslą ar įmonės akcijas, kurių pagalba pakankamai saugiai gali plauti pinigus. Duotu atveju nusikaltėliai pirmenybę teikia grynųjų pinigų pagrindu veikiančiam verslui, tokiam kaip restoranai, barai, naktiniai klubai, viešbučiai ir kt. Versle, kuriame vyrauja daug grynųjų pinigų, yra didesnė tikimybė sumaišyti nelegalias lėšas su teisėtomis pajamomis.

Tobulėjant finansų rinkai, išaugo ir recirkuliacijos operacijų sudėtingumo lygis (Petrisor, 2018). Tokio augimo rezultatas – padažnėję atvejai, kai už „nešvarius“ pinigus“ įsigyjama akcijų, obligacijų, vertybinių popierių ir kt. Kapitalo rinka suteikia galimybę greitai investuoti dideles pinigų sumas, todėl šis metodas yra paplitęs norint nuslėpti neteisėtą pinigų kilmę. Kita vertus kapitalo rinkos stiprioji pusė ir tuo pačiu pinigų plovimo silpnoji, yra ta, kad rinkoje tarpininkaujančių įmonių klientų išmanymas yra labai aukštame lygyje.

Kadangi kapitalo rinka kartu su bankų ir draudimo sektoriais yra pagrindinis būdas įžengti į finansų sistemą, 2009 m. FATF paskelbė ataskaitą apie pinigų plovimo būdus naudojant vertybinius popierius. Atvejų analizės ir kitų tyrimų metu surinkta informacija parodė, kad kapitalo rinkos panaudojimas pinigų plovimui kelia didelę grėsmę visai finansų sistemai.

Kitas pinigų plovimo pažeidžiamumo objektas – tarptautines prekybos rinka. Sistemos patrauklumas pažeidėjams yra susijęs su didžiuliais komercinių srautų kiekiais, kurie gali nuslėpti pavienius sandorius, leidžiančius nugabenti tam tikrą turtą už valstybės ribų. Taip pat palankus gali būti ir finansinių operacijų sudėtingumas, atsirandantis dėl užsienio valiutų ar įvairių finansinių susitarimų pagalba, tarp jų pervedimų sudėtingumas, leidžiantis sumaišyti neteisėtai gautas pajamas su teisėtomis lėšomis. Vienas pagrindinių privalumų gali tapti ribotos valdžios institucijų galimybės dalinantis informacija tarp jurisdikcijų, bei riboti muitinės ištekliai, norint aptikti įtartinas verslo operacijas.

Faktiškai, tarptautinės prekybos pagrindu vykdomas pinigų plovimas pasižymi importuotojo arba eksportuotojo apskaitos dokumentų manipuliacijomis, kai išrašomos per didelės arba per mažos vertės sąskaitos-faktūros už prekes ar paslaugas arba sąskaitos-faktūros išrašomos kelis kartus už tas pačias prekes ar paslaugas, dokumentuose klastojami gabenami kiekiai arba klaidingai aprašomos prekės ar paslaugos.

Draudimo sektorius užima ypatingą vietą pinigų plovimo prevencijos srityje, panašiai kaip kapitalo rinkoje, vertybinių popierių atveju, sukčiavimai draudimo atvejais gali generuoti nelegalų pelną, kuris vėliau yra panaudojamas kitose rinkose. Kalbant apie integracijos etapą, dažniausiai susiduriama su gyvybės draudimo įsigijimu nusikaltėliams ir jų šeimos nariams. Tai yra ypač naudinga nutikus draudžiamajam įvykiui. Didelis šio pinigų plovimo būdo privalumas yra tas, kad draudimo sutartys nėra nutraukiamos net jei nusikaltėlis būna nuteistas už pirminį įvykdytą nusikaltimą arba už pinigų plovimą, tuo metu, kai visas kitas materialus turtas dažniausiai būna konfiskuotas.

Sąvoka „internetinio mokėjimo sistema“ (angl. *Internet Payment System*) vartojama kaip banko pervedimams, taip ir kitiems mokėjimo būdams, kuriuos siūlo nebankinės finansinės institucijos, veikiančios tik internete ir neturinčios tiesioginės sąsajos su banko sąskaitomis, apibrėžti.

Remiantis būtent fizinio dalyvavimo bankinio pervedimo procese – elektroninių mokėjimų sistema yra ypač patogi todėl, kad atlikti pervedimams užtenka turėti kompiuterį ar išmanųjį įrenginį, kurį galima prijungti prie interneto tinklo. Nebankinė internetinių mokėjimų sistema, tokia kaip *PayPal*, klientams siūlo paslaugas nuo vietinių ar tarptautinių pervedimų atlikimo galimybės iki apsipirkimo internetu ar naudojimosi aukcionais internete ir kt.

El. pinigų paslaugos yra prieinamos visiems vartotojams visame pasaulyje ir leidžia vienu metu perkelti turtą iš vienos jurisdikcijos į kitą, tuo pačiu likus nepastebėtam. Kai kurios tokios operacijos gali būti stebimos, ypač tie pervedimai, kurie vyksta per bankus. Tuo tarpu naudojimasis skaitmenine valiuta leidžia siųsti ir gauti el. pinigus realiu laiku, visą parą, greitai, anonimiškai ir minimaliomis sąnaudomis. Pinigų plovėjai pasirenka sistemas, kurios siūlo aukštą anonimiškumo lygį.

Taigi, labiausiai paplitęs ir vadinamas tradiciniu pinigų plovimo modelis apima tris pinigų plovimo stadijas: įtraukimą (lėšos yra perkeliamos iš pradinio grynųjų pinigų šaltinio į kitą formą, kur, tikėtina, leis pinigų plovėjui toliau slėpti neteisėtai įgytas pajamas), sluoksniavimą (neteisėtų lėšų investavimas į ką nors teisėto) ir integraciją (pakartotinas lėšų perkelimas į finansų sistemą teisėtu pavidalu).

Pinigų plovimo schemų ir modelių yra įvairių, susijusių su dauguma gyvenimo sričių, tokių kaip nekilnojamas turtas, draudimai ir kt. Tačiau labiausiai pinigų plovimas yra susijęs su prekes ar paslaugas teikiančių įmonių, kur atsiskaitoma tik grynais pinigais, įkūrimu, kazino, lošimo automatų sektoriumi, pinigų plovimo finansų sektoriuje (naudojantis finansų įstaigų siūlomomis paslaugomis) ir tarptautine prekyba.

1.3. Pinigų plovimas finansų sektoriuje charakteristikos

1.3.1. Pinigų plovimas bankų sektoriuje

Nors šiuolaikinėje ekonominėje ir socialinėje aplinkoje populiarėja naujos technologijos, tokios kaip internetinės mokėjimo platformos ar skaitmeniniai pinigai, nusikaltėliai, siekiantys pinigų plovimo, vis dar yra priklausomi nuo bankininkystės sistemos. Pinigų plovimo atvejais ypač būdinga naudoti bankus ir atlikti pervedimus. Pervedimai – tai efektyvus ir greitas būdas, be to pakankamai nepastebimas dėl didelio kasdienių operacijų skaičiaus. Naudojantis internetine bankininkyste, pinigus galima greitai ir be didelių pastangų pervesti iš bet kurios šalies į bet kurioje šalyje esančias banko sąskaitas. Dėl galimai nepakankamo reguliavimo didelių sumų pervedimai iš vienos į kitą banko sąskaitą gali vykti kasdien – imituojant komercines ar skolinimosi operacijas, kurių pagalba

maskuojama neteisėta pinigų prigimtis. Feher ir Borlea (2021) išskiria sekančius pinigų plovimo per banko sąskaitas požymius:

- Sąskaitų, kurios neatspindi įprastos bankinės ar komercinės veiklos, o naudojamos tik lėšų įnešimui ar išėmimui, naudojimu;
- Didelių grynųjų pinigų sumų išėmimu iš sąskaitos, anksčiau neaktyvios arba iš sąskaitos, į kurią netikėtai buvo pervesta didelė pinigų suma iš kitos šalyje ar užsienyje atidarytos sąskaitos;
- Dažnais ir dideliais lėšų pervedimais, kurių negalima aiškiai nustatyti kaip turinčių ekonominį pagrindimą;
- Didelių sumų pervedimais „paskolos grąžinimo“ forma (kai klientai, netikėtai greitai grąžina paskolas lėšomis iš nežinomų šaltinių arba kliento nurodyta paskolos paskirtis nėra pagrįsta);
- Dažnais pervedimais iš juridinio asmens sąskaitos į fizinio asmens sąskaitą, nenurodant pervedimų pobūdžio arba paskirties;
- Dažnais didelių sumų pervedimais į ofšorines bendroves, taip pat reguliariais didelių sumų pervedimais iš/į šalis, kurios yra žinomos kaip narkotinių medžiagų šaltiniai arba kurių banko paslapties įstatymai palengvina pinigų plovimą ir kt.

Kai atliekami pervedimai didelėmis sumomis ir pervedimų paskirtis nėra aiški – tai gali būti pirmasis signalas vykdant pinigų plovimą. Dažnu atveju sandoriai nepateisina įprastinės kliento veiklos, o didelių likučių, nesuderinamų su kliento vykdoma ūkine veikla, sukūrimo pasekmė yra pervedimai į užsienio sąskaitas. Pinigų pervedimai atliekami į taip vadinamas ofšorines zonas, kur susekti pinigų prigimtį ar duomenis apie pervedimus atliekančius asmenis gali būti neįmanoma. Be to pervedimai atliekami į ofšorinėse zonose esančias banko sąskaitas apsunkina tyrimą siekiant nustatyti pažeidėją. Finansinė ofšorinių zonų sistema gerokai skiriasi nuo tradicinės tarptautinės sistemos, nes ofšorinių zonų bankai nėra linkę priimti šalies, kur įsikūrusi motininė įmonė, teisinius reguliavimus (skirtingai, nei įprastai). Taip pat tokiose zonose nėra sudėtinga atidaryti bankus, bankai dažnai yra privatūs, o jų darbuotojai gali būti korumpuoti, kas iš esmės skatina pinigų plovimą, nes bankai saugo savo klientų duomenis.

Mazuru (2009) teigia, kad pinigų plovimo vykdymui dažnai nusikaltėlių yra naudojamos ofšorinės zonos dėl **maksimalus slaptumo**, **minimalaus arba neegzistuojančio pajamų mokesčio** ir **nepakankamo arba neegzistuojančio teisinio pinigų plovimo reguliavimo**.

Maksimalus slaptumas pasižymi tuo, kad pavedimus atliekančių asmenų duomenys yra visiškai apsaugomi šalių, esančių ofšorinėse zonose, įstatymais. Tai yra naudinga nes sąskaitos atidaromos banke yra anoniminės (apie jas kartais gali nežinoti net banko darbuotojai). Kai sąskaitas prižiūri teisininkai, tarpininkaujantys tarp banko ir kliento, sukuriama dar ilgesnė grandinė, nes bankas

negali atskleisti teisininko duomenų, savo ruožtu tarpininkai teisiniu pagrindu turi teisę neatskleisti informacijos apie savo klientus. Ofšorinėse zonose sąskaitos būna užšifruotos ir tik banko darbuotojai turi duomenis apie klientą.

Minimalus arba neegzistuojantis pajamų mokestis – laikinas arba neegzistuojantis mokestis tam tikrų veiklų ar produktų kategorijoms. Tai labai patrauklu tuo atveju, kai siekiama atlikti dažnus pervedimus didelėmis sumomis.

Nepakankamas arba neegzistuojantis teisinis pinigų plovimo reguliavimas yra vienas grėsmingiausių ofšorinių zonų požymių visai bendruomenei, siekiančiai užkirsti kelią pinigų plovimui. Ofšorinėse zonose veiklą vykdantys bankai nepaklūsta tarptautinėms direktyvoms, o ir ofšorinėse zonose esančių valstybių vyriausybės ar finansinės žvalgybos subjektai visai neatlieka arba atlieka nederamai bankų veiklos patikrinimus, privalomųjų ataskaitų pateikimą ir kt.

Kita vertus, Mazuru (2009) teigia, kad vykdant gerai suplanuotą pinigų plovimo operaciją, mokėjimai užsienio „tiekėjams“ atliekami keliose šalyse, keičiant sumų pervedimo formas ir siekiant, kad naudos gavėjai turėtų tvirtą verslo reputaciją. Todėl bet koks pervedimas į ofšorinę zoną didina galimo pinigų plovimo veiklos riziką.

Kita vertus nusikaltėliams pinigų plovimo vykdymas per banko sąskaitas turi reikšmingų trūkumų, kurie susiję su įrašais bankų sistemose. Įrašai registruoja pervedimus atliekančių asmenų duomenis ir yra saugomi pakankamai ilgą laiką. Taip pat, atliekant didelių sumų pervedimus, banko darbuotojai privalo tikrinti pinigų kilmę.

Apibendrinant, teigtina, kad dažniausiai bankų sektoriuje aptinkamas pinigų plovimas, yra vykdomas naudojantis bankų sąskaitomis. Svarbiausiais tokio pinigų plovimo požymiais yra įprastos veiklos neatspindintis sąskaitų naudojimas, didelių grynųjų pinigų pervedimai, įbešimai ar išėmimai, mokėjimo paskirties nebuvimas. Visi šie požymiai yra pakankamai lengvai pastebimi banko sistemų ar darbuotojų, o įrašai apie atliktas informacijas yra saugojami, todėl pinigų plovimo siekiantys asmenys dažnai pasitelkia ofšorines zonas. Dėl maksimalaus slaptumo, minimalaus arba neegzistuojančio pamajų mokesčio ir nepakankamo arba neegzistuojančio pinigų plovimo reguliavimo, nusikaltėliai naudojasi ofšorinėse zonose esančiais bankais.

1.3.2. Elektroniniais mokėjimais grįstas pinigų plovimas

Kaip teigia Daniali (2014), nusikaltėliai, siekiantys įvykdyti pinigų plovimą jau seniai peržengė vieno miesto, regiono ar šalies ribas ir elektroninės bankininkystės pagalba perėjo į tarptautinį lygį. Tarptautiniai elektroninių mokėjimų būdai veikia už tradicinių bankų ar finansų sistemų ribų arba lygiagrečiai joms, todėl pinigai gali būti plaunami naudojant alternatyvias mokėjimo sistemas.

Virtualus pasaulis ir naujų technologijų raida, susijusi su alternatyviomis mokėjimo priemonėmis, sudaro palankias sąlygas organizuotoms nusikalstamoms grupuotėms ir pinigų plovėjams (Dumitrache, Boroi, Pusca, Pocora ir Chirila, 2011). Sparčiai paplitus elektroninei prekybai, nusikaltėliai pradėjo aktyviai naudoti technologijų ir kibernetinės erdvės galimybes pinigams plauti. Jei įprasta finansų sistema, bankai ir finansų institucijos yra griežtai prižiūrimos, o pinigų plovimo prevencijai reguliuoti yra aiškios nuostatos, tai kibernetinėje erdvėje atsiranda vis naujų būdų ir galimybių legalizuoti neteisėtu būdu gautas pajamas. Geriausiai pinigų plovėjams žinomi ir labiausiai pinigų plovimui naudojami metodai yra elektroniniai pervedimai, kurių metu yra palankios sąlygos nuslėpti arba naudoti netikrą tapatybę (Dumitrache, Boroi, Pusca, Pocora ir Chirila, 2011). Autoriai išskiria šias pagrindinės elektroninių mokėjimų priemones: **išankstinio mokėjimo kortelės**, **virtuali valiuta/ el. pinigai** ir **elektroninė piniginė (el. piniginė).**

Išankstinio mokėjimo kortelės yra skirstomos į uždaro ciklo (angl. *closed-loop cards*) ir atviro ciklo korteles (angl. *open-loop cards*). Uždaro ciklo kortelės yra naudojamos tam tikrų įmonių paslaugoms ar prekėms įsigyti. Labiausiai paplitęs tokių kortelių pavyzdys yra parduotuvių dovanų kortelės. Tuo tarpu atviro ciklo kortelės, tokios kaip *MasterCard* ar *Visa*, yra bendrosios paskirties, jomis galima naudotis visur, kur priimamos šių prekės ženklų kortelės.

Viena vertus, išankstinio mokėjimo kortelės turi daug privalumų: *(1)* išankstinio mokėjimo korteles lengva įsigyti internetu, be pajamų reikalavimo ar kredito istorijos patikros, *(2)* nėra taikomi palūkanų mokesčiai (nes tai nėra kredito kortelė), *(3)* įsigyjant išankstinio mokėjimo kortelę nebūtina atskleisti asmeninius duomenis. Kita vertus – nepaisant klientams suteikiamų naudingų ir teisėtų panaudojimo galimybių, mokėjimo internetu paslaugos taip pat gali būti pasitelkiamos pinigų plovimui.

Nors 2010 m. „*Report of New Payments Methods*" ataskaitoje FATF paskelbė, kad į elektroninių mokėjimo sistemų kategoriją nepriskiria išankstinių mokėjimo kortelių, nes jos apsiriboja naudojimu buityje ir dažnai turi ribotą apyvartumą, jos visgi yra plačiai naudojamos pinigams plauti. Dėl prieinamumo nusikaltėliai gali lengvai įsigyti išankstinio mokėjimo korteles ir naudoti jas nelegalių lėšų perkėlimui ir transformavimui. Pinigų plovimo schemos pavyzdžiu, įtraukimo stadijoje, pinigų plovėjai įsigyja išankstinio mokėjimo korteles iš nelegalių lėšų, tuomet kortelės yra gabenamos į kitas jurisdikcijas ir jomis naudojamasi kaip teisėtais piniginiais ištekliais. Sluoksniavimo stadijoje nelegaliomis lėšomis įgytos kortelės yra naudojamos atsiskaitymams už prekes, dažniausiai tai būna didelės vertės prekės, kurios vėliau yra parduodamos arba gabenamos į kitas jurisdikcijas. Dar paprastesnis būdas yra perparduoti korteles. Integracijos etape šios kortelės yra naudojamos teisėtai ir neteisėtai asmeninei veiklai ar sandoriams finansuoti.

Taigi, išankstinio mokėjimo kortelės yra populiarus mokėjimo įrankis dėl jų anonimiškumo, pasaulinio pasiekiamumo (kortelės gali būti naudojamos pinigų plovimui pasauliniu mastu įsigyjant korteles vienoje jurisdikcijoje ir išgryninant pinigus kitoje bei naudojant jas pasauliniuose mokėjimo tinkluose), nesudėtingo perkėlimo ir gabenimo (išankstinio mokėjimo korteles galima lengvai gabenti į kitas jurisdikcijas, tai yra patogi alternatyva dideliam grynųjų pinigų kiekiui), finansavimo būdų (nusikaltėliai be didelių pastangų gali nuslėpti neteisėtą pinigų kilmę ir operacijų istoriją, nes lėšos gali būti įkeliamos naudojantis telefonu ir internetu), paslaugų kompleksiškumas (administraciniu požiūriu išankstinio mokėjimų kortelių reguliavimas yra sudėtingas, nes išankstinio mokėjimo kortelių pramonėje dalyvauja daugybė paslaugų teikėjų visame pasaulyje).

Virtuali valiuta (ang. *virtual currency*)– skaitmeniniai pinigai, kuriuos į apyvartą išleidžia ne centrinis šalies bankas. Jais galima prekiauti skaitmeniniu būdu, tačiau ši valiuta neturi teisėtos mokėjimo priemonės statuso jokioje jurisdikcijoje (FATF, 2014). Tokią valiutą galima naudoti atsiskaitymams kibernetinėje erdvėje ir realiame gyvenime (jei tokią galimybę suteikia mažmeninės prekybos atstovai), ir jos formų yra daugybė. Tačiau bankai nedalyvauja sudarant sandorius ir atsiskaitant už prekes ir paslaugas. Svarbu paminėti, kad Lietuvos Respublikos ir ES teisės aktai nereglamentuoja virtualios valiutos pirkimo, pardavimo ar naudojimo, o virtualios valiutos keityklų, tarpininkų veikla nėra licencijuojama.

Nuo įprastos, realios valiutos (ang. *fiat currency* arba *real currency*) virtuali valiuta skiriasi tuo, kad reali valiuta yra valstybės išleidžiama grynųjų pinigų (monetomis ir popierinių pinigų) pavidalu ir valstybės įstatymu suteikia tokiems pinigams mokamosios priemonės galią. Savo ruožtu virtuali valiuta yra skirstoma į uždarą (ang. *closed virtual currency*), kitaip vadinama nekonvertuojama (ang. *non-convertible*) ir atvirą (ang. *open virtual currency*), dar vadinamą konvertuojamą (ang. *convertible*).

Uždara virtuali valiuta yra nereguliuojama virtuali valiuta, naudojama konkrečiame virtualiame domene ar bendruomenėje, pavyzdžiui internetinėse žaidimuose arba valiuta naudojama *Amazon.com* svetainėje apsipirkti ir ši valiuta nėra konvertuojama į realią valiutą. Tuo tapu atvira virtuali valiuta vadinama konvertuojama, nes ją galima konvertuoti į teisėtą mokėjimo priemonę. Būtent atvira, konvertuojama virtuali valiuta yra labiau pažeidžiama pinigų plovimo atžvilgiu. Atliekant pervedimus yra užtikrinamas aukštas asmenų anonimiškumo lygis, pervedimo siuntėjai ir gavėjai nėra žinomi. Šios sąlygos sudaro palankią erdvę asmenims, norintiems plauti pinigus.

Pasaulinis virtualios valiutos pasiekiamumas taip pat didina pinigų plovimo riziką. Virtualios valiutos sistemos yra prieinamos internetu ar telefonu ir gali būti naudojamos mokėjimams pervedimams iš vienos jurisdikcijos į kitą. Be to, dėl sudėtingos infrastruktūros, asmenų atlikusių

tarptautinius pervedimus ar mokėjimus duomenys ir operacijų išrašai gali būti saugomos skirtingose jurisdikcijose. Tai kelia sunkumų teisėsaugai ir kitoms reguliuojančioms institucijoms.

Su virtualios valiutos reguliavimo problema susiduriama ir dėl sparčiai besivystančių decentralizuotų virtualių valiutų technologijų, el. verslo modelių, įskaitant augantį skaičių verslo subjektų, teikiančių paslaugas mokėjimo virtualia valiuta sistemose. Viena garsiausių bylų, susijusių su pinigų plovimu, naudojantis virtualia valiuta – yra **„Šilko kelias“** (ang. *Silk Road*). „Šilko kelias“ buvo internetinė juodoji rinka, atidaryta 2011 m. Interneto vartotojai galėjo naršyti anonimiškai ir saugiai be galimo stebėjimo. „Šilko kelias“ suteikė prekių ir paslaugų (narkotinių medžiagų, padirbtų dokumentų, pavogtų kredito kortelių duomenų bei daugybę legalių daiktų, tokių kaip drabužiai, knygos, papuošalai ir kt.) daugiau nei 100 000 pirkėjų. Už prekes galima buvo atsiskaityti virtualia valiuta bitkoinais (angl. *bitcoin*). „Šilko kelias“ tapo viena iš priežasčių pradėti reguliuoti virtualią valiutą. Kaip teigia Marino, Lieser ir Clark (2019), teko pradėti nagrinėti būdus, kuriais asmenys ir nusikalstamos organizacijos uždirba, perkelia, saugo ir plauna savo neteisėtas pajamas, naudojantis virtualia valiuta.

Tuo tarpu **elektroniniai pinigai** yra dekretinių pinigų atitikmuo virtualioje erdvėje, taip pat turinti teisėtos mokėjimo priemonės statusą. Elektroniniai pinigai – tai elektroninių pinigų įstaigos į apyvartą išleista iš anksto apmokėta piniginė vertė, laikoma elektroninėse laikmenose, kuri gali būti panaudota mokėjimo. Kaip teigia Gordonova (2021), pagrindinis skirtumas tarp elektroninių pinigų ir internetinės bankininkystės yra privalomas pastarųjų susiejimas su lėšų mokėtojo ir gavėjo banko sąskaita bei operacijos aptarnavimas banke, o nuo negrynųjų pinigų elektroniniai pinigai skiriasi pirmiausia tuo, kad antrieji nedalyvauja įprastoje bankinėje pinigų apyvartoje.

FNTT 2020 m. pristatytame Lietuvos Respublikos nacionalinio pinigų plovimo ir teroristų finansavimo rizikos vertinime pažymima, kad el. pinigų ir mokėjimo įstaigų sektoriaus pažeidžiamumą didina tai, kad didelės dalies klientų tapatybė yra nustatoma klientui fiziškai nedalyvaujant arba klientų ir naudos gavėjų tapatybės nustatymas yra apsunkinamas įkeliama prasta asmens dokumentų kokybe, o nuotolinis kliento tapatybės nustatymas neatitinka teisės aktų reikalavimų. Dėl didelio klientų, nesančių valstybės rezidentais ir klientų, registruotų lengvatinių mokesčių valstybėse (ofšorinėse zonose), skaičiaus kyla sunkumai nustatyti kliento ir naudos gavėjo tapatybę bei tikrinti informaciją patikimuose šaltiniuose. Dalies įstaigų įdiegtos klientų pažinimo ir kliento dalykinių santykių ir mokėjimo operacijų stebėsenos sistemos nėra tiek veiksmingos, kaip bankų sektoriuje, kadangi dauguma įstaigų yra naujai įsteigtos ir orientuojasi į klientų duomenų bazės didinimą.

Išplitus jau minėtai virtualiai valiutai bitkoinui (angl. *bitcoin*), jų įsigijus, šie yra pervedami į asmeninę bitkoinų sąskaitą („skaitmeninę piniginę”). Naudodamiesi šia pinigine vartotojai gali internetu nusiųsti bitkoinus visiems, galintiems juos priimti, arba vėl konvertuoti juos į įprastinę

valiutą**. Elektroninė piniginė** – tai intelektualioji kortelė, kurią galima naudoti mikromokėjimams (metro bilietams, kino teatrams, degalinėms ir kt.) (Daniali, 2014).

Daniali (2014) išskirią sekančią el. pinigų plovimo schemą:

1. Elektroninis įtraukimas;
2. Elektroninis sluoksniavimas;
3. Elektroninis integravimas.

Elektroninis įtraukimas skiriasi nuo tradicinio pinigų plovimo tuo, kad tradicinėje pinigų plovimo schemoje pažeidėjai turi perduoti savo grynuosius pinigus bankui arba prekybininkui. Šiuos veiksmus atlikti nėra taip paprasta, nes įprastai banke turi būti atliekamos klientų identifikavimo ir patikrinimo procedūros. Dauguma šalių riboja įplaukų skaičių į grynųjų pinigų srautą per bankus, tačiau elektroninių pinigų plovimo atveju, nusikaltėliai gali paversti neteisėtas pajamas į elektroninius pinigus, nes tikimybė, kad jie bus identifikuoti, yra mažesnė.

Tradicinio pinigų plovimo atveju sluoksniavimo stadijoje nusikaltėlis turi būti atsargus, dėl galimybės palikti neteisėto pajamų šaltinio pėdsaką. Anonimiškumas ir tapatybės slėpimas yra pinigų plovėjų tikslas, kuris tradiciškai yra labai sunkus, o elektroninėse pinigų plovimo procedūrose galima atlikti naudojant elektroninę bankininkystę, nes kai kuriose šalyse galima atsidaryti sąskaitą be fizinio autentifikavimo virtualioje erdvėje.

Tradicinėje integravimo stadijoje įvairiais metodais, tokiais kaip investicijos, paskolų ėmimas įmonėms steigti, dokumentų klastojimas, įskaitant pirkimo ar pardavimo sandorius vykdomas pinigų plovimas yra rizikingas, tačiau jei ši veikla atliekama virtualioje erdvėje rizika ženkliai sumažėja.

Apibendrinant, elektroniniais mokėjimais grįstas pinigų plovimas yra inovatyvus ir, dėl vis atsirandančių naujų, plačiai siūlomų produktų, pakankamai dažnai naudojamas norint vykdyti pinigų plovimą. Geografinių barjerų nebuvimas ir maksimalus galimas anonimiškumas skatina pinigų plovėjus pasitelkti elektroninę pinigų plovimo schemą: el. įtraukimą, el. sluoksniavimą ir el. integravimą. Šis pinigų plovimo būdas pasižymi minimaliu reikalavimu fiziškai dalyvauti atidarant sąskaitas, naudojantis el. pinigais ar įsigyjant virtualios valiutos, kuri gali būti laikoma skaitmeniniame piniginės atitikmenyje – el. piniginėje. Naudojant tokį pinigų plovimo būdą, užtenka turėti prieigą prie interneto ir išmanųjį įrenginį, o vykdant pinigų plovimą virtualioje erdvėje, rizika būti pastebėtam ženkliai sumažėja.

1.4. Tarptautine prekyba grįstas pinigų plovimas

Vienas pagrindinių globalizacijos poveikių – įvairių šalių, įmonių tarpusavio bendradarbiavimas ir integracija (Meral, 2020). Globalizacijos paveikto bendradarbiavimo dėka tapo žymiai paprasčiau

importuoti ir eksportuoti prekes ir paslaugas, tuo pačiu tarptautinės prekybos mastai ženkliai padidėjo, o kartu išaugo ir poreikis tarptautinėms finansinėms operacijoms atlikti. Kuo didesni tarptautiniai prekybos mastai – tuo daugiau finansinių operacijų, mokėjimų yra atliekama. Mokėjimai yra atliekami tarp įvairių šalių įmonių, skirtinga valiuta ir būdais. Tarptautine prekyba grįstas pinigų plovimas yra labai glaudžiai susijęs su finansų sistemoje grindžiamu pinigų plovimų, nes pavedimai už prekes ir paslaugas gali būti atliekami per tarptautinius bankus, tarp motininių ir dukterinių, ofšorinių įmonių. (Petrisor, 2018). Tuo tarpu Mcskimming (2010) teigia, kad išsamus ir tikslingas finansų sistemų reguliavimas lėmė, kad bankų sistema tapo skaidresnė, todėl tapo beveik neįmanoma likti nepastebėtam, norint plauti neteisėtas lėšas. Tačiau padidintas dėmesys neteisėtiems pavedimams per bankus nukreipė dėmesį nuo ne mažiau paplitusio pinigų plovimo būdo palyginamai nereguliuojamoje tarptautines prekybos sistemoje. Pažeidėjai naudojasi palyginamai nereguliuojama tarptautines prekybos sistema, kad dar vienu būdu pinigams plauti. Neskaidri tarptautinės prekybos sektoriaus prigimtis apsunkina galimybes sudaryti patikimą ir ekonomiškai efektyvią jos priežiūrą, nes kiekviena jurisdikcija kelia nuosavus norminius reikalavimus krovinį lydinčiam dokumentui, kiekvienam prekės tipui ir vertei nustatyti. Dažnu atveju yra pateikiami klaidingi, netikslūs, neišsamūs ar net neįskaitomi įrašai. Be to, visos šalys gali būti įtrauktos į vieno sandorio atlikimą. Sandoriai tampa dar mažiau skaidrūs naudojant tarpininkus arba vežant konsoliduotus krovinius iš šimtų siuntėjų, kurie pagal savo norminius reikalavimus aprašo prekės tipą, vertę. Visą šią informaciją sutikrinti yra be galo sunku ir neefektyvu laiko bei įdirbio atžvilgiu. Prekės gali būti apibūdinamos netiksliai, neteisingai ar net klaidingai. Teisėtos ir neteisėtos lėšos gali būti paskirstomos ir tarp tarpininkų.

FATF apibrėžia prekyba grįstą pinigų plovimą kaip nusikalstamu būdu įgytų pajamų užmaskavimą pasitelkiant prekybos sandorius ir taip siekiant įteisinti jų neteisėtą kilmę. Praktikoje tai įgyvendinama pateikiant klaidingas importo ar eksporto kainas, kiekius, prekių ar paslaugų tipą kartu su dokumentais (tiek tikrais, tiek fiktyviais). Prekyba grįstu pinigų plovimo atveju nusikaltėliai taip pat siekia įteisinti lėšas ir tuo pačiu nesukelti jokių įtarimų. Srivatsava (2020) išskiria pagrindines prekyba grindžiamo pinigų plovimo charakteristikas:

- Milžiniški prekybos srautai, užgožiantys atskirus sandorius ir suteikiantys daug galimybių nusikalstamoms organizacijoms perkelti lėšas į kitas šalis;
- Sudėtingumas, susijęs su užsienio valiutos keitimo sandoriais ir naudojimuisi įvairiomis finansavimo priemonėmis;
- Neteisėtų lėšų maišymo su teisėtų įmonių pinigų srautais sudėtingumas.
- Ribotos tikrinimo procedūros tarp dalyvaujančių šalių ir neteisėtų prekybos sandorių nustatymo;
- Keli perkrovimo punktai, trečiosios šalys, kiti tiekimo grandinės dalyviai;

- Silpna reguliavimo kontrolė ir finansinė priežiūra kai kuriose šalyse, korumpuotos vyriausybės/agentūros;
- Iššūkiai fiziškai tikrinant prekes patikros punktuose (muitinėse).

Dažniausiai pasitaikantis prekyba pagrįstas pinigų plovimo būdas – yra nesąžiningi sandoriai. Tokie sandoriai paprastai pasireiškia per didelės arba per mažos vertės sąskaitų faktūrų išrašymas už prekes ar paslaugas, kelių sąskaitų faktūrų išrašymu už prekes ar paslaugas, per didelio arba per mažo prekių arba paslaugų kiekio tiekimu, klaidingai apibūdintomis prekėmis ir paslaugomis.

Kaip teigia Mazuru (2009), dideli neatitikimai dažniausiai pastebimi tarp muitinėje deklaruojamų prekių kainos ir jų tikros vertės. Nors dauguma šių neatitikimų atsiranda dėl mokesčių slėpimo, dažnai jie susiję ir su pinigų plovimu. Pinigų plovimas išrašant per didelės arba per mažos vertės sąskaitas faktūras už prekes ar paslaugas yra vienas iš labiausiai paplitusių ir dažniausiai naudojamų būdų, apgaulingai perkeliant prekių ar paslaugų vertę per šalių sienas. Pagrindinė šio būdo išraiška yra klaidingas prekės ar paslaugos kainos pateikimas, tokiu būdu gavėjas ar padavėjas gauna papildomas pajamas. Išrašant prekių ar paslaugų faktūrą už mažesnę nei rinkos kainą, prekių ar paslaugų tiekėjas perduoda vertę gavėjui, nes šiuo atveju atliktas mokėjimas bus mažesnis nei prekių ar paslaugų vertė, kurią gavėjas gaus parduodamas tas prekes ar paslaugas atviroje rinkoje. Tuo tarpu sąskaitų išrašymas didesne, nei rinkos kaina atveju, vertę gauna prekių ar paslaugų tiekėjas. Šiuo atveju prekių ar paslaugų gavėjas privalės apmokėti didesnę.

Verta paminėti, kad nusikalstamu būdu lėšas įgyjantys ir bandantys legalizuoti asmenys nevengia mokesčių mokėjimo, todėl šie du nusikaltimai negali būti tapatinami, o pinigų plovimas yra tik mokesčių mokėjimo vengimo nusikaltimo antrinis nusikaltimas (Kurchenko, 2012). Asmenys siekiantys plauti nelegaliai įgytas pajamas iš nusikalstamos veikos siekia integruoti šias į legalią ekonomiką, todėl mokėti mokesčius gali būti kaip tik paranku.

Be prekių ir paslaugų verte manipuliacijų, taip pat pasitaiko klaidingas prekės ar paslaugos tipo pateikimas. Tokio tipo sandoriai gali būti atlikti, tik tiekėjui/pardavėjui ir gavėjui/pirkėjui susitarus iš anksto, nes vienu ar kitu atveju vienas iš sandorio dalyvių neišvengiamai patirs nuostolius. Be to, per didelės arba per mažos vertės sąskaitų faktūrų išrašymas eksportuojant arba importuojant gali turėti reikšmingą poveikį mokesčiams, kai importo mokesčių už mažesnės vertės prekių ar paslaugų įsigijimą sumokama mažiau, o už didesnės vertės prekes ir paslaugas sumokama daugiau.

Taip pat labai svarbus aspektas, atliekant tokius nesąžiningus sandorius yra parduodamu prekių ar paslaugų tipas – kuo sudėtingesnė prekė yra perduodama, tuo sunkiau muitinėms nustatyti arba gauti duomenų apie prekių ir paslaugų rinkos kainą.

Sekantis prekyba pagrįstas pinigų plovimo būdas pasireiškia daugiau, nei vienos sąskaitos už tą patį sandorį išrašymas. Tokiu atveju, pirkėjas sumoka kelis kartus už tas pačias suteiktas paslaugas ar

gabentas prekes. Esant sąskaitai – atliekami mokėjimai yra teisėti. Verta paminėti, kad siekiant padidinti tokių sandorių teisėtumą, pinigų plovėjai, atlikdami pavedimus naudojasi skirtingais bankais ar finansų įstaigomis, todėl susekti tokį pinigų plovimo būdą yra pakankamai sunku. Atveju, kai keli mokėjimai už tas pačias prekes ar paslaugas yra susiekiami – prekių ar paslaugų gavėjas gali tai pateisinti mokėjimo sąlygų pasikeitimu, delspinigiais ir tt. Skirtingai nuo per didelės ar per mažos vertės sąskaitų išrašymo, daugiau nei vienos sąskaitos išrašymas leidžia sandorio dalyviams neslėpti tikros prekių ar paslaugų vertės. Šis aspektas leidžia sandoriui įvykti sklandžiau, o muitinėms, atliekančioms importo ar eksporto procedūras sunkiau aptikti nusikaltimą.

Kitas, labai panašus į aukščiau išvardytus prekyba pagrįstus pinigų plovimo būdus yra pagrįstas neteisingai nurodytu parduodamų ar perkamų prekių kiekiu. Tokie sandoriai, kur parduodami kiekiai yra nurodyti didesni, o kraštutiniu atveju visai neegzistuoja – yra vadinami „fantominiais kroviniais“.

Visi komerciniai sandoriai įvykdyti elektroninėmis priemonėmis yra vadinami elektronine prekyba. Elektroninė komercija – tai viena iš elektroninio verslo veiklos sričių komercijos forma, atsiradusi XX a. pabaigoje. Elektroninės komercijos populiarumas siejamas su interneto ir pasaulinio saityno paplitimu (Klapatauskienė, 2013). Akivaizdu, kad bet kokia nauja technologija sukuria įmonėms didesnes grėsmes ir galimybes. Tai aprėpia ne tik sunkumus prisitaikyti prie naujovių, organizacinės sistemos pokyčius, bet ir įstatymus. Kaštų mažinimas, proceso greitis, informacijos ir duomenų apsauga, laiko juostų ir geografinės reikšmės nebuvimas – tai tik dalis elektorinės prekybos privalumų, kuriais kasdien naudojasi ne tik paprasti žmonės, bet ir asmenys, siekiantys įvykdyti pinigų plovimą.

El. prekyba, palyginus su tradicine, turi tam tikrus privalumus, kurie yra patogūs ne tik pirkėjams ir pardavėjams, bet ir pinigų plovėjams:

- Nėra vietos apribojimo (pirkti ir parduoti skaitmeniniu būdu galima bet kuriame pasaulio taške, kur yra prieiga prie interneto);
- Nėra laiko apribojimo (pirkti ir parduoti galima bet kuriuo paros metu);
- Lengva prieiga prie informacijos (bet kokia informacija dažnai yra prieinama be narystės būtinybės);
- Išlaidų mažinimas (nereikia fiziškai dalyvauti parduotuvėje);
- Prieinamos tarptautinės rinkos.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad tarptautine prekyba grindžiamas pinigų plovimas yra svarbus nusikalstamos veikos kanalas ir, atsižvelgiant į pasaulinės prekybos augimą, vis aktualesnis pinigų plovimo ir teroristų finansavimo klausimas. Atsiradus el. prekybai ir išnykus geografiniams, laiko barjerams, galima tikėtis, kad prekyba pagrįstas pinigų plovimas taps vis patrauklesnis.

Vienas ryškiausių tarptautine prekyba grįsto pinigų plovimo modelis pasižymi nesąžiningais sandoriais, kai išrašomos per didelės arba per mažos vertės sąskaitos-faktūros už prekes ar paslaugas, išrašomos kelios sąskaiyos už tas pačias prekes ar paslaugas, klaidinkai nurodomas tiekiamų prekių ar paslaugų kiekis, tipas. per didelio arba per mažo prekių arba paslaugų kiekio tiekimu, klaidingai apibūdintomis prekėmis ir paslaugomis. Prekyba grįsto pinigų plovimo reguliavimas pasireiškia milžiniškais prekybos srautais, sudėtingumu, susijusiu su užsienio valiutomis ir įvairiomis apmokėjimo priemonėmis, ribotomis tikrinimo procedūromis (ypač tikrinant prekes ir jas lydinčius dokumentus fiziškai). Taip pat didelį iššūkį kelia nevienoda reguliavio kontrolė įvairiose juriskikcijose bei galimi visoje tiekimo grandinėje dalyvaujantys įvairių šalių tarpininkai.

1.5. Pinigų plovimo poveikis šalies finansų sistemai

Yra įprasta teigti, kad pinigų plovimas – tai nusikaltimas be aukų. Tačiau, kaip rodo tyrimai, tai yra nusikaltimas ne prieš vieną žmogų, o prieš visą žmoniją, ekonomiką, valstybę, vyriausybę ir pasaulį apskritai. (Sharmila Devi, Kaleeswari ir Muthumani, 2019). Pinigų plovimas neabejotinai turi neigiamą poveikį viso pasaulio ekonominiam vystymuisi. Šis nusikaltimas kelia rimtą grėsmę ekonomikos sistemai, politiniam stabilumui ir visuomenei.

Pinigų plovimas neigiamai veikia šalių ekonomiką, visų pirma, tai pasireiškia mokesčių sumažėjimu. Mokesčiai yra renkami iš legalių pajamų, tačiau pinigų plovimas apima nelegaliai, nusikalstamu būdu gautas pajamas, kurie yra neapmokestinami pajamų mokesčiais. Tokiu atveju valstybė negauna didelės dalies pajamų mokesčio, kontrabandos atveju netenkama muitinės, importo mokesčių.

Pinigų plovimas turi nemažą poveikį bankų sektoriui. Pinigų plovimas lėmė, kad bankai, saugodami savo reputacija ir siekdami reputacijos riziką sumažinti iki priimtino lygio, privalo nuosekliai tikrinti atidaromas sąskaitas, identifikuoti asmenis, norinčius atidaryti sąskaitas, bei identifikuoti pinigų kilmę. Tokiu būdu sumažindami atidaromų sąskaitų skaičių ir sumažinti pinigų plovimo per bankus riziką.

Anot Sharmila Devi, Kaleeswari ir Muthumani (2019) pinigų plovimas kenkia finansų įstaigų tvarumui ir plėtrai dėl dviejų esminių priežasčių:

1. Didėjant pinigų plovimo mastams, didžioji dalis valstybės finansinių institucijų yra pažeidžiama nusikalstamumo. Tai yra siejama su galimai korumpuotais įstaigų darbuotojais ir tuo pačiu sustiprina pinigų plovimo kanalų sistemą;
2. Finansų įstaigų augimui labai svarbus klientų pasitikėjimas. Jei paaiškės, kad finansų įstaiga galėjo būti įvelta į pinigų plovimo procesus – tai labai pakenks įstaigos reputacijai. Tokia įstaiga gali netekti investuotojų bei indėlininkų dėl sukčiavimo ir korupcijos rizikos.

Suter (2002) teigia, kad yra šešios pagrindinės priežastys, kodėl visuomenė turėtų priešintis pinigų plovimui.

- Mokesčių surinkimas yra pagrindas bet kurios šalies stabilumui;
- Kova su pinigų plovimu yra pakankamai brangi;
- Pinigų plovimas yra būdas valdyti neteisėtą, nusikalstamu būdu gautą pelną;
- Pinigų plovimas iškreipia tarptautinius finansinius srautus ir prisideda prie finansinio nestabilumo;
- Poreikis rasti būdų, kaip integruoti nelegalias pajamas į finansų sistemą gali kelti grėsmę teisėtam verslui būti nusikalstamu būdu gautų pajamų perdavimo kanalu;
- „Nešvarūs“ pinigai gali stipriai iškreipti ir pakenkti visai rinkos sistemai.

Mokesčių surinkimas yra pagrindas bet kurios šalies stabilumui. Operacijos, kurios trukdo mokesčių surinkimui ir teisėsaugos veiklai, kelia pavojų visos šalies finansiniam pagrindui. Pinigų plovėjai yra labiau suinteresuoti ne pelno generavimu, o neteisėtų pajamų apsauga. Nusikaltėliai investuoja savo lėšas į veiklą, kuri dažniausiai nėra naudinga šaliai, atvirkščiai – investuojama į veiklą, kuri geriausiai užmaskuoja nusikalstamą pinigų prigimtį. Pinigų plovimo sandoriai ir nesurikti mokesčiai gali sukelti šalies biudžeto deficitą, o tai, kaip teigia Meral (2020), didina šalies infliaciją ir šešelinę ekonomiką.

Kova su pinigų plovimu yra pakankamai brangi. Teisėsaugos institucijų, komisijų kovai su pinigų plovimu sudarymas ir išlaikymas reikalauja didelių išlaidų iš valstybės biudžeto. Didinant valstybės išlaidas finansinių nusikaltimų tyrimams, iš dalies griūna valstybės ekonominio saugumo pagrindai (Lieonov, Kuzmenko, Yarovenko, Dotsenko, 2019). Pinigų plovimo prevencijos priemonių efektyvumas tiesiogiai priklauso nuo investuojamų lėšų ir dažnu atveju yra apmokamos sveikatos, švietimo ar socialinės gerovės sąskaita.

Pinigų plovimas yra būdas valdyti neteisėtą, nusikalstamu būdu gautą pelną (todėl sustabdžius pinigų plovimą, galėtų būti apribotas ir kitų nusikaltimų vykdymas). Ypač minėtinos pajamos gautos iš prekybos narkotikais. Tam, kad būtų sustabdytas pinigų plovimas, teisėsauga ir valstybė turi sustabdyti prekyba narkotikais. Kitaip tariant, visų pirma reikia suvaldyti pirminį nusikaltimą, kad galėtų būti suvaldytas pinigų plovimas.

Pinigų plovimas iškreipia tarptautinius finansinius srautus ir prisideda prie finansinio nestabilumo. Kaip jau minėta, siekiant ekonominio stabilumo ir mažos infliacijos, reikalinga veiksminga ekonominė politika. Pinigų plovimas visais savo padariniais skatina finansinį nestabilumą visoje pasaulio finansų sistemoje.

Poreikis rasti būdų, kaip integruoti nelegalias pajamas į finansų sistemą gali kelti grėsmę teisėtam verslui būti nusikalstamu būdu gautų pajamų perdavimo kanalu. Kai kuriais atvejais įmonių darbuotojai gali būti kaltinami pinigų plovimu, net nežinodami, kad jie buvo įtraukti į nusikaltimo vykdymą. Šiuo atveju neverta kalbėti apie korumpuotus banko darbuotojus, kurie turi tam tikrų įgaliojimų ir jį pagrindu gali dengti pinigų plovimą. Kadangi prekyba grįstas pinigų plovimas dažnai pasireiškia prekių vertės mažinimu arba didinimu, tai turi labai didelį poveikį rinkai. Rinka tampa nestabili, kainos dempinguojamos, o kai kuriuose atvejuose tai tiesiogiai veikia įmonių konkurencinį pranašumą.

„**Nešvarūs“ pinigai gali stipriai iškreipti ir pakenkti visai rinkos sistemai**. Pinigų plovimui yra kuriamos fiktyvios įmonės, kurios turi prieigą prie neteisėtų lėšų. Tokios fiktyvios bendruomenės leidžia parduoti ar pirkti prekes ir paslaugas kitoms fiktyvioms įmonėms už mažesnę, nei rinkos kainą. Tokiu būdu fiktyvios įmonės gali reguliuoti teisėtą konkurenciją savo konkurencinio pranašumo pagalba. To rezultatu yra dar didesnės galimybės nusikalstamai veikai, dėl ko gali kilti valstybės turto privatizavimo grėsmė. Kai valstybė skelbia turto pardavimą, organizuotos grupuotės gali įsigyti ir valdyti dalį infrastruktūros – geležinkelį, vandentiekį, telekomunikacijas ir kt.

Neigiamas poveikis liečia ne tik ekonomiką, bankų sektorių, turi įtakos infliacijai, taip pat turi socialinį poveikį bei sudaro palankias sąlygas terorizmo finansavimui (Meral, 2020)

Apibendrinant teigtina, kad pinigų plovimas daro neigiamą įtaka visiems reikšmingiems valstybės sektoriams ir apskrtitai valstybės (tame tarpe atskirai įmonių ar finansų institucijų) reputacijai. Dėl slepiamo nusikalstamu būdu gautų pajamų, valstybė į biudžetą nesurenka mokesčių didele apimtimi, dėl to kyla infliacija ir kas kelia grėsmę finansiniam šalies stabilumui. Taip pat kova su pinigų plovimu reikalauja daug investicijų, kurios turi būti padengtos kitų svarbių sričių, pavyzdžiui sveikatos ar švietimo sektorių, sąskaita, kas tiesiogiai liečia valstybės gyventojų socialinę gerovę. Tuo tarpu tarptautine prekyba grįstas pinigų plovimas iškraipo rinką, kainos yra dempinguojamos, iškraipomi ir konkurencinio pranašumo rodikliai.

2. PINIGŲ PLOVIMO PREVENCIJA IR REGULIAVIMAS

2.1. Pinigų plovimo prevencijos koncepcija

Globalizacija paskatino pinigų plovimą, atliekamą naudojantis finansų sistemomis. Tai privertė tarptautines institucijas, valstybės institucijas ir finansų įstaigas imtis atsargumo priemonių, kad išvengtų pinigų plovimo. Šis procesas yra vadinamas kovos su pinigų plovimu procesu (toliau pinigų plovimo prevencija). (Meral, 2020). Pinigų plovimo grėsmė nuolat kinta ir auga, todėl reikia reguliariai atnaujinti pinigų plovimo prevencijos standartus.

Anot Popa (2012) vienas aktualiausių klausimų, kovojant su tarpvalstybiniu organizuotu nusikalstamumu, tame tarpe ir pinigų plovimu, yra pasaulio valstybių tarpusavio bendradarbiavimas ir sklandi komunikacija. Kaip jau minėta anksčiau, pinigų plovimas kelia rimtą grėsmę ne tik bankų ar prekybos sektoriams, bet ir visai nacionalinei ir pasaulio ekonomikai. Todėl valstybių institucijų veikla, siekiant užkirsti kelią nusikaltimams ir jiems sankcionuoti, reikalauja vis naujų metodų ir strategijų, kaip atsekti pinigų plovimo siekiančius nusikaltėlius. Tarptautiniu lygmeniu šie metodai ir strategijos yra susijusios su ekstradicija, teisinės pagalbos prašymu, sprendimais dėl bausmių vykdymo už užsienyje padarytus nusikaltimus, taip pat turto areštu ar konfiskavimu ir kt.

Pinigų plovimo prevencijos tarptautiniu lygmeniu atspirties tašku tapo „1988 metų Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“. Konvencijos trečiame straipsnyje pirmą kartą apibrėžiamas teisinis pinigų plovimo terminas – „konvertavimas arba nuosavybės pervedimas, jeigu žinoma, kad ši nuosavybė įgyta padarius bet kokį nusikaltimą arba nusikaltimus, [...] arba dalyvaujant tokio nusikaltimo ar nusikaltimų daryme, siekiant nuslėpti arba slėpti neteisėtą nuosavybės įsigijimo šaltinį arba turint tikslą padėti bet kuriam asmeniui, dalyvavusiam nusikaltime ar nusikaltimuose daryme, išvengti atsakomybės už savo veiksmus; tikro šaltinio buvimo vietos, tvarkymo būdo, persiuntimo, tikrų teisių į nuosavybę arba jos priklausomybę nuslėpimas arba slėpimas, jeigu žinoma, kad tokia nuosavybė įgyta padarius nusikaltimą ar nusikaltimus, numatytus šio punkto a papunktyje, arba dalyvaujant minėtame nusikaltime arba nusikaltimuose“.

1989 metais Didžiojo septyneto buvo įkurta Finansinių veiksmų darbo grupė (angl. *Financial action task force,* FATF). Tai yra tarptautinė tarpvyriausybinė institucija, kuri nustato tarptautinius kovos su pinigų plovimu standartus. Pradinė FATF užduotis buvo nustatyti pinigų plovimo metodus, o tada pasiūlyti būdus, kaip užkirsti kelią pinigų plovimui ir efektyviai nustatyti pinigų plovimo veiklą. (Vlcek, 2011). Kaip teigia Bo¨szo¨rmenyi ir Schweighofer (2015), FATF buvo suteiktas įgaliojimas apsvarstyti pastangas užkirsti kelią bankų sistemos panaudojimui pinigų plovimui. Jau 1990 metais buvo paskelbtos 40 rekomendacijų kovai su pinigų plovimu ir teroristų finansavimu, kurie yra pripažinti tarptautiniais standartais kovoje su pinigų plovimu. Rekomendacijos buvo papildytos keturis

kartus: 1996, 2001, 2003 ir 2012 metais, kad atspindėtų besikeičiančias aplinkybes ir praktinę kovos su pinigų plovimu patirtį. Šiuo metu yra ruošiama penktoji rekomendacijų redakcija, kurioje planuojami papildymai susiję su šalių teisine ir institucine sistema bei kompetentingų institucijų įgaliojimais ir procedūromis. Taip pat bus siekiama įvertinti FATF rekomendacijų įgyvendinimo adekvatumą ir nustatyti, kokiu mastu šalys pasiekia apibrėžtų rezultatų.

Anot Vlcek (2011), 40 FATF nustatytų rekomendacijų yra universalios standartinės taisyklės, kurias rekomenduojama taikyti visame pasaulyje. Šiuo metu FATF sudaro 37 jurisdikcijos narės ir 2 regioninės organizacijos.

Priklausomai nuo besikeičiančios padėties pinigų plovimo klausimu, dėl besivystančių technologijų, rekomendacijos buvo pildomos atitinkamai. FATF buvo nustatyta, kad mažmeninės bankininkystės sektoriui Europoje sukurtos finansinės priežiūros sistemos yra netinkamos aplinkai, kurioje oficialūs bankai aptarnauja labai nedidelę šalies ekonomikos dalį, o jas diegiant viešieji ir privatūs ištekliai nukreipiami nuo kitų, lokaliai svarbesnių plėtros veiklų.. Taip pat vėliau atkreipė dėmesį į tai, kad keli ofšoriniai finansų centrai veikė kaip grandys finansinių pervedimų grandinėje, kuri palengvino didžiulio kapitalo kiekio perkėlimus. Tai išryškino faktą, kad valstybių bendradarbiavimas kovoje su pinigų plovimu buvo nenuoseklus, todėl FATF, reaguodama į šias aplinkybes, pradėjo skatinti valstybes, kurios nėra FATF narės, bendradarbiauti su FATF valstybėmis narėmis ir kovoti su pinigų plovimu. Remdamasis 29 įtariamų ne valstybių narių jurisdikcijų surinktų duomenų vertinimais, FATF 2000 m. birželio mėn. paskelbė 15 jurisdikcijų (Bahamos, Kaimanų salos, Dominika, Panama, ir kt.), kurios buvo pripažintos nebendradarbiaujančiomis, sąrašą. Šiame juodajame sąraše nustatyta, kad bet kokia finansinė operacija su banku ar finansų įstaiga, esančia vienoje iš šių jurisdikcijų, turi būti traktuojama kaip „galimai nusikalstama“.

FATF rekomendacijos apima tiek rekomendacijas finansų institucijoms, tiek įmonėms, apibrėžiami svarbiausia pinigų plovimo prevencijos metodai ir priemonės. Toliau pateikiamas rekomendacijų sąrašas:

1. Rizikos įvertinimas ir rizika pagrįsto metodo taikymas;
2. Nacionalinis bendradarbiavimas ir koordinavimas;
3. Pinigų plovimo kriminalizavimas;
4. Konfiskavimas ir laikinosios apsaugos priemonės;
5. Terorizmo finansavimo kriminalizavimas;
6. Tikslinės finansinės sankcijos, susijusios su terorizmu ir teroristų finansavimu;
7. Tikslinės finansinės sankcijos, susijusios su ginklų platinimu;
8. Rūpinimasis ne pelno siekiančiomis organizacijomis;
9. Finansų įstaigų slaptumo įstatymai;

10. Deramas klientų patikrinimas;
11. Įrašų tvarkymas;
12. Politiškai pažeidžiami asmenys;
13. Korespondentinė bankininkystė;
14. Finansinės paslaugos ir pinigų pervedimas;
15. Naujos technologijos;
16. Elektroninis lėšų pervedimas;
17. Pasitikėjimas trečiosiomis šalimis;
18. Vidaus kontrolė ir užsienio filialai bei dukterinės įmonės;
19. Didesnės rizikos šalys;
20. Pranešimai apie įtartinus sandorius;
21. Konfidencialios informacijos teikimas ir privatumas;
22. Ne verslo klientų identifikavimas;
23. Kitos priemonės verslo sektoriuje;
24. Juridinių asmenų skaidrumas ir suinteresuotųjų šalių nuosavybė;
25. Teisinių susitarimų skaidrumas ir tikroji nuosavybė;
26. Finansų įstaigų reguliavimas ir priežiūra;
27. Prižiūrėtojų įgaliojimai;
28. Tam tikrų nefinansinių įmonių ir profesinės veiklos priežiūra;
29. Finansinės žvalgybos padaliniai;
30. Teisėsaugos ir tyrimo institucijų pareigos;
31. Teisėsaugos ir tyrimo institucijų įgaliojimai;
32. Grynųjų pinigų kurjeriai;
33. Statistika;
34. Rekomendacijos ir atsiliepimai;
35. Sankcijos;
36. Tarptautiniai dokumentai;
37. Teisinė pagalba;
38. Teisinė pagalba: įšaldymas ir konfiskavimas;
39. Ekstradicija;
40. Kitos tarptautinio bendradarbiavimo formos.

Kaip teigia Meral (2020), FAFT tarptautinius kovos su pinigų plovimu standartus galima suskirstyti į keturias pagrindines grupes: 1. Pirmoji grupė apima teisės sistemų taisykles; Nusikaltimo dėl pinigų plovimo apimtis, laikinasias priemones ir konfiskavimą. 2. Antroji grupė apima priemones,

kurių turi imtis finansų įstaigos ir nefinansinės institucijos; Klientų atpažinimą ir įrašų saugojimą, pranešimus apie įtartinus sandorius, kitas pinigų plovimo ir terorizmo finansavimo prevencijos priemones; priemones, kurių reikia imtis pagal FATF rekomendacijas, reguliavimą ir kontrolę. 3. Trečioji grupė, apima kovos su pinigų plovimu ir terorizmo finansavimu priemones įmonėms, institucijų pareigas ir išteklius, juridinių asmenų ir susitarimų skaidrumą. 4. Paskutinė taisyklių grupė apima tarptautinį bendradarbiavimą; teisinę pagalbą ir nusikaltėlių ekstradiciją bei kitas bendradarbiavimo formas.

Kiek vėliau, 1990 m. lapkritį Strasbūre buvo priimta „Europos 1990 metų konvencija dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo“, po jos 1991 m. Europos Tarybos direktyva Nr. 91/301 „dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui“.

„Įgyvendinant pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevenciją taip pat vadovaujamasi nepriklausomos Europos Sąjungos institucijos –EBI, siekiančios užtikrinti veiksmingą ir nuoseklų rizikos ribojimo reguliavimą ir priežiūrą visame Europos bankininkystės sektoriuje, gairėmis, skirtomis tiek finansų įstaigoms, tiek jų priežiūros institucijoms. EBI aktyviai dalyvauja kuriant bendras Europos Sąjungos taisykles ir užtikrinant bendrą visų Europos Sąjungos valstybių narių finansų rinkos dalyvių ir priežiūros institucijų požiūrį į pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos reikalavimus.“ (Lietuvos Bankas)

Visi teisės aktai, tarptautinės konvencijos, susitarimai bei gairės buvo paversti šalių vidaus teisės aktais ir potvarkiais, leidžiančiais užkirsti kelią šalių bankų sistemos naudojimo pinigų plovimo ir tarptautinio organizuoto nusikalstamumo tikslams ar organizuoto nusikalstatumo finansavimui (Popa, 2012).

Radu (2013) teigia, kad kiekviena ES valstybė narė turi įsteigti finansinės žvalgybos padalinį (FŽP) kaip pagrindinį nacionalinį subjektą, kovojantį su finansiniais nusikaltimai. Šie padaliniai yra atsakingi už informacijos apie galimą pinigų plovimą ar teroristų finansavimą gavimą, prašymus, analizę ir platinimą kompetentingoms institucijoms.

Lietuvoje pirmasis pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas priimtas 1997 m. Įstatymas numato už pinigų plovimo prevenciją atsakingas institucijas. Pagrindinės numatytos institucijos yra Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba (toliau – FNTT), Lietuvos Bankas ir kt. Kiekvienai įstaigų yra priskirtos tam tikros pareigos.

FNTT yra pagrindinė valstybės institucija, koordinuojanti visų pinigų plovimo prevenciją vykdančių institucijų bendradarbiavimą. FNTT vykdydama pinigų plovimo prevencijos priemones, siekia kurti efektyvią nacionalinę pinigų plovimo prevencijos sistemą, tuo pačiu užtikrinant sistemos

funkcionavimą. Tarnyba taip pat atlieka ikiteisminius tyrimus dėl nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimo.

„Pagrindinis FNTT padalinys, kuris atlieka pinigų plovimo prevenciją, yra Pinigų plovimo prevencijos valdyba. Valdyba atlieka sekančias funkcijas:

- renka ir registruoja informaciją apie kliento pinigines operacijas ir sandorius bei apie klientą, atliekantį šias operacijas ir sandorius;
- kaupia, analizuoja ir skelbia informaciją, susijusią su pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos priemonių įgyvendinimu;
- teikia teisėsaugos ir kitoms valstybės institucijoms informaciją apie kliento pinigines operacijas ir sandorius;
- teikia finansų įstaigoms ir kitiems subjektams informaciją apie galimo pinigų plovimo ir teroristų finansavimo bei įtartinų ar neįprastų piniginių operacijų ar sandorių atpažinimo kriterijus;
- informuoja finansų įstaigas ir kitus subjektus, teisėsaugos ir kitas valstybės institucijas apie jų pranešimų apie įtartinas ar neįprastas pinigines operacijas ir sandorius, apie pastebėtus galimo pinigų plovimo ir teroristų finansavimo požymius ar šio įstatymo pažeidimus, analizės ir tyrimų rezultatus;
- vertina galiojančius teisės aktus ir teikia išvadas dėl jų tobulinimo, vadovaudamasis tarptautiniais standartais ir rekomendacijomis”. (FNTT)

Lietuvos bankas reguliuoja mokėjimo ir kredito įstaigoms skirtus nurodymus, kuriais siekiama užkirsti kelią pinigų plovimui, prižiūri įstaigų veiklą, pinigų plovimo prevencijos įgyvendinimą ir kt.

Apribendrinant galima teigti, kad vienas aktualiausių klausimų, kovoje su pinigų plovimu, yra pasaulio valstybių tarpusavio bendradarbiavimas ir komunikacija. Sklandaus bendradarbiavimo pagrindu yra bendruomenės ir viso pasaulio suvienodintas požiūris į efektyvų pinigų plovimo prevencijos modelį. Vienu svarbiausiu tarptautiniu dokumentu kovoje su pinigų plovimu yra 1990 m. išleista FATF 40 rekomendacijų. Rekomendacijos apima teisės sistemų taisykles, priemones, kurių turi imtis finansų įstaigos ir nefinansinės institucijos, kitos įmonės bei tarptautino bendradarbiavimo liečiančias rekomendacijas. Laikui bėgant ir besivystant technologijoms, tuo pačiu ir pinigų plovėju išradingumui, rekomendacijos turi būti vis atnaujinamos, kad išliktų efektyvios.

Tarptautiniai teisės aktai, konvencijos, direktyvos bei gairės iš turi būti pritaikomos nacionaliniu mastu, tai siekiant užkirsti kelią šalių bankų sistemos naudojimui pinigų plovimo tikslams. Be to kiekviena ES valstybė turi įsteigti pagrindinį, su pinigų plovimu kovojantį ir pinigų plovimo reguliavimą prižiūrintį subjekta – finansinės žvalgybos padalinį. Lietuvoje tokios numatytos institucijos yra FNTT ir Lietuvos Bankas.

2.2. Pinigų plovimo reguliavimas bankų sektoriuje

Spartus informacinių technologijų vystymasis privertė bendruomenę prisitaikyti prie visų žmogaus veiklos sferų. Per pastaruosius dvidešimt metų visose srityse įvyko esminių pokyčių, tai liečia ir elektroninės komercijos ir tradicinės prekybos proporcijas, ir švietimo sektorių. IT technologijos leido ne tik vykdyti nuotolinį mokymąsi, bet ir imituoti bet kokius techninius procesus . Nuošalyje neliko ir finansinės paslaugos. Taigi bankiniame sektoriuje IT technologijos pakeitė operacijų greitį, padidino klientų prieigos prie banko paslaugų lygį, išplėtė bankinių paslaugų spektrą. Tačiau kartu su teigiamais poslinkiais finansų srityje IT technologijos suaktyvino nusikalstamu būdu įgytų pajamų legalizavimo, pinigų plovimo procesus, paspartino jų įgyvendinimą, apsunkino atskleidimo ir stebėjimo procesą (Lieonov S., Vasilieva T, Mynenko S. Dotsenko T., 2021). Anot J. Bo¨szo¨rmenyi ir E. Schweighofer (2015), svarbiausi procesai, kuriuos reikia atlikti norint aptikti pinigų plovimą, yra deramas finansų įstaigų klientų tikrinimas, tuo pačiu politiškai pažeidžiamų asmenų identifikavimas, kitaip vadinama „Pažink savo klientą“ priemone, finansinių operacijų stebėjimas ir finansų įstaigų bendradarbiavimas su finansų žvalgybos institucijomis.

Yang ir Wei (2010) skirsto pinigų plovimo prevencijos koncepciją į dvi generacijas. Pirmosios generacijos pinigų plovimo prevencija buvo koncentruojama į atliekamų pavedimų/transakcijų tikrinimą. Naujos generacijos prevencija siejama su keturiais rodikliais: klientų rizikos vertinimu, atliekamų sandorių rizikos vertinimu, kliento elgesio vertinimu ir darbo eigos ataskaitų pateikimu. Naujos generacijos prevencija leidžia lengviau aptikti galimą pinigų plovimą anksčiausioje jo stadijoje. Ji taip pat leidžia aptikti ir užkirsti kelią naujiems pinigų plovimo būdams ir schemoms. Tačiau naujos generacijos pinigų plovimo aptikimo būdas turi ir tam tikrų trūkumų, tokių kaip sunkumą aptikti nusikalstoma veiką, kai sandoriai atliekami, atrodytų, teisėtai ir įprastai. Be to tokiu būdu būtų privaloma stebėti kiekvieną sandorį, kas pareikalautų daug laiko ir pastangų.

Sparčiai besivystančios technologijos panaikino kalbos ir geografinius barjerus tarp įmonių ir vartotojų ir sudarė galimybę susikurti precedentų neturinčiam ekonominių galimybių pasauliui. Tuo pačiu, kaip jau minėta, tai dar labiau padidino pinigų plovimo riziką visame pasaulyje. Siekiant sumažinti tarptautinę finansinių nusikaltimų grėsmę, organizacijos patiria vis didesnį spaudimą tiksliai nustatyti verslo partnerius, klientus ir analizuoti jų veiksmus. Šis spaudimas pasireiškia, lydint kovos su pinigų plovimo direktyvomis ir reglamentais, kovos su pinigų plovimu priemone „pažink savo klientą“ (angl. *Know Your Customer (KYC)*).

Pinigų skolinimas ar asmens aptarnavimas, kuriam kyla didelė įsipareigojimų nevykdymo ar asmens dalyvavimo neteisėtoje veikloje rizika gali būti labai nuostolingas bet kokiai finansų įstaigai tiek finansine, tiek reputacine prasme. Kitaip tariant, „pažink savo klientą“ yra finansų įstaigų būtinybė atskirti palankius nuo nepalankių, mažiau rizikingus nuo daugiau rizikingų klientų. Kaip teigia

Laurinaitis, Štitilis ir Verenius (2020) klientų identifikavimas yra organizacijos vidaus kontrolės esminis elementas, kuris būtinas tam, kad apsaugotų bankus nuo piktnaudžiavimo ir apgavystės, operacinės, reputacinės ir pasitikėjimo praradimo bei strateginės rizikos.

Remiantis 2022 m. kovo 1d. Europos bankininkystės institucijos (EBI) „Gairėmis pagal Direktyvos (ES) 2015/849 17 straipsnį ir 18 straipsnio 4 dalį dėl deramo klientų tikrinimo ir veiksnių, į kuriuos kredito ir finansų įstaigos turėtų atsižvelgti vertindamos su atskirais dalykiniais santykiais ir vienkartiniais sandoriais ir (ar) operacijomis susijusią pinigų plovimo ir teroristų finansavimo riziką (PP / TF rizikos veiksnių gairės), kuriomis panaikinamos ir pakeičiamos Gairės JC/2017/37“ finansų įstaigos privalo atlikti deramą klientų patikrinimą (ang. Customer Due Diligence, CDD), tuo pačiu įvertindami riziką, su kurią gali susidurti. Pagal gairių 1 straipsnio 12 punktą „įmonės turėtų laikytis holistinio požiūrio į joms kylančią PP / TF riziką – jos turėtų nustatyti ir įvertinti PP / TF riziką, susijusią su savo siūlomais produktais ir paslaugomis, jurisdikcijomis, kuriose veikia, klientais, kuriuos pritraukia, ir sandoriais arba paslaugų teikimo kanalais, kuriuos naudoja teikdamos paslaugas klientams“ (EBA, 2021).

Klientų pažinimas yra skirstomas į tris stadijas: **pradinis deramas klientų tikrinimas**, **bendro vaizdo susidarymas** ir **nuolatinis deramas klientų tikrinimas**. **Pradinio deramo klientų tikrinimo** etape nustatoma kliento, ir jei reikia, kliento naudos gavėjo tapatybė pagal patikimus ir nepriklausomus šalinius ir dalykinių santykių tikslai bei numatomi pobūdžiai. Taip pat šioje stadijoje yra nustatomas klientų rizikos lygis. Esant tikimybei, kad su dalykiniais santykiais susijusi rizika maža bei leidžiant nacionaliniams teisės aktams pirminėje tikrinimo stadijoje galimas supaprastintas deramas klientų tikrinimas. Tuo tarpu, jei yra tikimybė, kad su dalykiniais santykiais susijusi rizika didės – yra privaloma taikyti sustiprinto klientų tikrinimo priemones.

Sustiprintos klientų tikrinimo priemonės visada turi būti naudojamos, kai klientas arba kliento naudos gavėjas yra politiškai pažeidžiamas, kai įmonė užmezga su mokėjimų vykdymu susijusius korespondentinius santykius su trečiosios valstybės įstaiga, kai įmonė palaiko dalykinius santykius arba vykdo sandorį, kuriame dalyvauja didelės rizikos trečiosios valstybės, kai sandoris yra sudėtingas, neįprastai didelis, vykdomas neįprastu būdu arba be akivaizdaus ekonominio ar teisėto tikslo (EBA, 2021)

Kovoje su pinigų plovimu ypač didelis dėmesys skiriamas politiškai pažeidžiamiems asmenims. Anot Golban ir Golban (2018) finansų įstaigoms labai svarbu taikyti „Pažink savo klientą“ principus ir sustiprintą deramo klientų tikrinimą politiškai pažeidžiamų asmenų atžvilgiu dėl galimo kyšininkavimo, dalyvavimo pinigų plovimo, teroristų finansavimo veikloje. Finansinės institucijoms tai gresia organizacine, reputacine ir teisine rizika. Dėl šios priežasties politiškai pažeidžiami asmenys yra priskiriami aukštos rizikos grupei ir tokių asmenų tikrinimas turi apimti (bet neapsiriboti):

- Išankstinį politiškai pažeidžiamo asmens dalykinių santykių inicijavimo ar tęsimo vyresniosios vadovybės (nebūtinai valdybos narių) ar darbuotojų, turinčių pakankamai žinių apie įstaigos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo riziką ir galinčių priimti sprendimus dėl šios rizikos pritarimą;
- Papildomą informaciją apie su dalykiniais santykiais ar sandoriais susijusių turto ir lėšų šaltinį ir dokumentinį šaltinio patvirtinimą;
- Išankstinį didelės vertės sandorių skaidrumo vyresniosios vadovybės (nebūtinai valdybos narių) ar darbuotojų, turinčių pakankamai žinių apie įstaigos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo riziką ir galinčių priimti sprendimus dėl šios rizikos pritarimą;
- Nuolatinę dalykinių santykių ir atliekamų finansinių operacijų stebėseną.

Anot Bonilla Jurado ir kt. (2018) nusikalstama veikla gali taip susipinti su korumpuota politika ir teisėtu verslu, kad tampa ganėtinai sunku juos atskirti. Todėl finansų institucijos, vengdamos sankcijų ir baudų turi imtis politiškai pažeidžiamų asmenų atžvilgiu sustiprintų deramo klientų tikrinimo priemonių.

Aukštesnis rizikos lygis suteikiamas ir sustiprintos deramo klientų patikrinimo priemonės taip pat gali būti taikomos asmenims, atliekantiems, iš esmės nekenksmingus veiksmus, pavyzdžiui, jei klientas dažnai keliauja už šalies ribų (dėl galimos grynųjų pinigų kontrabandos) ar perveda lėšas į jurisdikcijas, neturinčias FATF nario statuso, dėl dažno naudojimosi užsienio bankomatais ir kt. . Kaip teigia Sciurba (2018), finansų įstaigų klientai, kurie atsiduria aukščiau finansų institucijų rizikos apetito, kitaip tariant peržengia rizikos lygio, kurį įstaiga gali priimti slenkstį negali pretenduoti į žemesnę rizikos grupę.

Bendro vaizdo susidarymui finansų įstaigos turėtų surinkti pakankamai informacijos ir įsitikinti, jog užmegzdamos ir palaikydamos dalykinius santykius arba prieš vykdydamos vienkartinę operaciją ir (ar) sandorį, jos nustatė visus svarbius rizikos veiksnius. Jei reikia, įstaigos turėtų taikyti papildomas deramo klientų tikrinimo priemones, įvertinti tuos rizikos veiksnius ir susidaryti bendrą rizikos, susijusios su individualiais dalykiniais santykiais ar vienkartiniais sandoriais ir (ar) operacijomis, vaizdą (EBA, 2021). Tarp galimų rizikos veiksnių gairėse nurodoma:

- **kliento ar kliento naudos gavėjo** profesinė veikla, reputacija, veiklos istorija, veiklos pobūdis, ypač, kai naudojama daug grynųjų pinigų, sąsaja su virtualiomis valiutomis;
- **geografiniai veiksniai**, kai klientas ar kliento naudos gavėjas yra įsikūręs su didesne pinigų plovimo rizika susijusiose jurisdikcijose arba lėšos gaunamos iš asmeninių arba verslo ryšių su jurisdikcijomis, kurios yra susijusios su didesne pinigų plovimo rizika;

- **veiksniai susiję su produktais, paslaugomis ir sandoriais**, kai produkto savybės sudaro palankias sąlygas anonimiškumui, mokėjimų ir pervedimų skaidrumo lygiu, verte, skolinimusi kitose jurisdikcijose;
- **su paslaugų teikimo kanalais susijusios rizikos veiksniai**, kurie nustato kokia apimtimi palaikomi dalykiniai santykiai klientui nedalyvaujant fiziškai ar dalyvaujant tarpininkams, kai paslaugų teikimo kanalai yra nauji ir dar neišbandyti;

Paskutinis, **nuolatinis deramo klientų tikrinimo** etapas yra susijęs su dalykinių santykių ir atliekamų finansinių operacijų stebėsena.

Finansinių operacijų stebėsena – tai banko klientų atliekamų operacijų, tokių kaip pervedimai, įnešimai ir išėmimai, stebėjimo procesas (Sandman, 2008). Sandorių stebėjimo sistema siekia nustatyti įtartiną banko klientų elgesį, galintį nustatyti pinigų plovimą atvejį. Sandman (2008) teigia, kad kliento pažinimas prieš atidarant banko sąskaitą, yra be galo svarbus procesas, tačiau nemažiau svarbus yra kliento pateiktos informacijos patikimumas ir tikrumas, kurią galima įrodyti tik per jo atliekamų finansinių operacijų stebėjimą. Tik atlikę tam tikras stebėsenos procedūras, bankai gali pasitikėti kliento pateikta informacija ir įvertinti keliamą pavojaus lygį. Taip pat, kaip ir kliento pažinimo atveju, Sandman (2007) teigia, kad holistinis požiūris į sandorių stebėjimą yra geriausias būdas tobulinti bet kurios įstaigos rizikos valdymo procedūras.

Dėl didžiulio atliekamų finansinių operacijų skaičiaus, bankai turi imtis novatoriško požiūrio į veiksmingą reikalavimų laikymąsi bei finansinių operacijų stebėseną. Daugybė operacijų ir sandorių, atliekamų per finansines organizacijas, lemia objektyvų finansų sektoriaus poreikį automatizuoti daugybę kontrolės procedūrų, įskaitant kovos su pinigų plovimu procedūras (Tanyushcheva, 2020). Kaip teigia Kerkez (2020), novatoriškumas finansinių operacijų stebėsenai mažina poreikį apdoroti milžiniškus informacijos kiekius rankiniu būdu. Tokią nuomone dėsto ir Lieonov, Vasilieva, Mynenko, Dotsenko (2021) teigdami, kad inovatyvių sistemų diegimas finansinių operacijų vykdymui, pavyzdžiui, naudojant finansinių operacijų blokų grandinę (angl. *blockchain*), ne tik sumažins pinigų plovimo riziką, bet ir sutaupys resursus, reikalingus įtartinoms operacijoms atpažinti. Renkant ir apdorojant duomenis, neužtenka turėti gerų banko darbuotojų, galinčių stebėti finansines operacijas, reikia turėti aukščiausio lygio technologijų specialistus ir įdiegti naujausias programas. Tam turi būti pasitelkiamas dirbtinis intelektas, gebantis realiu laiku atpažinti įtartiną finansinę operaciją.

Anot Srivatsvana (2020) , finansinių operacijų įtartinumui atpažinti, turi būti atsižvelgiama į tokius veiksnius, kaip subjekto (-ų) sandorio / verslo veikla, geografinė padėtis, sandorio (atliekamos finansinės operacijos) vertė, su sandoriu susijusi geografinė padėtis, bet kokia ankstesnė sukčiavimo arba nusikalstamų susivienijimų istorija ir kt. Tačiau ir tokios „raudonos vėliavėlės“ (angl. *red flags*) savaime nėra nelegalios veiklos įrodymas. Jie tiesiog rodo, kad sandoris turi būti sustabdytas ir

atidžiau išnagrinėtas atsakingų už finansinių operacijų stebėsena banko darbuotojų. Todėl veiksmingai pinigų plovimo prevencijai turi būti pasitelkiami abu finansinių operacijų stebėjimo būdai: rankinis ir automatizuotas.

Finansinės operacijos turi būti stebimos ir pagal vietinės ir tarptautinės reikšmės sankcijų atžvilgiu. FATF rekomendacijose nurodyta: „Šalys turėtų užtikrinti, kad būtų taikomos veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios baudžiamosios, civilinės ar administracinės sankcijos fiziniams ar juridiniams asmenims, kuriems taikomos šios rekomendacijos, kurie nesilaiko kovos su pinigų plovimu ar teroristų finansavimu reikalavimų“. Tai reiškia, kad finansinių operacijų stebėsenos metu, turi būti atnaujinamas ir stebimas sankcijų sąrašas ir jo pagrindu tikrinamos įtartinos finansinės operacijos.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad svarbiausi procesai, kuriuos banko darbuotojai privalo atlikti norint aptikti pinigų plovimą ir užkirsti jam kelią anksčiausioje jo stadijoje, yra deramas finansų įstaigų klientų tikrinimas, tuo pačiu politiškai pažeidžiamų asmenų identifikavimas, taikant sustiprintą deramą kleintų tikrinimą, finansinių operacijų stebėjimas ir finansų įstaigų bendradarbiavimas su finansų žvalgybos institucijomis.

Klientų pažinimas skirstomas į tris etapus: pradinis deramas klientų tikrinimas, bendro vaizdo susidarymas ir nuolatinis deramas klientų tikrinimas. Pradiniame tepate nustatoma kliento, kliento naudos gavėjo tapatybė ir patvirtinami patikimais ir nepriklausomai šaliniais, taip pat išryškinami dalykinių santykių tikslai. Bendro vaizdo susidarymo tikslas įsitikinti, kad visi galimi rizikos veiksniai yra tinkamai nustatyti. Bendro vaizdo sudarymo etape, jei reikia, taikomas papildomas klientų tikrinimas. Nuolatinis deramo klientų tikrinimo etape numatoma dalykinių santykių ir atliekamų finansinių operacijų stebėsena.

Kleinto pažinimas, prieš užmezgant dalykinius santykius, yra pirminis procesas, tačiau nemažiau svarbus yra kliento pateiktos informacijos verifikvimas. Klentų pateiktos informacijos patikimumas ir tikrumas pasireiškia klientų elgesiu, o elgesį galima įvertininti stebint atliekamas finansines operacijas. Dėl nepaprastai didelio atliekamų finansinių operacijų skaičiaus, bankai turi automatizuoti kontrolės procedūras, kad finansinių operacijų stebėsena būtų efektyvi. Be to, finansinių operacijų stebėsena, pasitelkiant dirbtinį intelektą, lemia sumažėjusį poreikį apdoroti didžiulius informacijos kiekius rankiniu būdu. Tai liečia ir nuolat besikeičiančią informaciją apie priimtas sankcijas vienų ar kitų klientų atžvilgiu. Bankuose įdiegtos sistemos leidžia aptikti įtartiną finansinę operaciją akimirksniu. Tačiau visi tolimesni, esminiai sprendimai, liečiantys vykdomu finansinių operacijų, turi būti perduodami banko darbuotojams, departamentų vadovams. Būtent šie turi išsiaiškinti visas įtartinos finansinės operacijos priežastis ir jas atliekančių asmenų ketinimus.

3. PINIGŲ PLOVIMO PREVENCIJOS PRIEMONIŲ VEIKSMINGUMO VERTINIMAS

3.1. Tyrimo metodologija

Metodologiją galima apibrėžti kaip teoriją, kuri nagrinėja mokslinio pažinimo procesą, jo principus bei mokslinio tyrimo metodus ir techniką (Kardelis, 2002). Šioje darbo dalyje pristatoma empirinio tyrimo metodika, tyrimo eiga, pateikiami duomenų rinkimo ir analizės metodai. Tyrimo temai atskleisti ir tikslams pasiekti naudojamas kokybinis tyrimas.

Tyrimo tipas. Tyrimas atliekamas kokybinio tyrimo būdu. Kokybiniams tyrimams duomenys yra renkami žodine forma, reiškiami teiginiais ir tyrėjo vertinami subjektyviai.

Tyrimo metodai. Tyrimo tikslui ir uždaviniams pasiekti buvo naudojamas kokybinis struktūruotas interviu ir kokybinė turinio analizė.

Duomenų rinkimo būdai. Tyrimui reikalingi duomenys buvo renkami struktūruoto interviu būdu.

Kokybinis interviu yra vienas iš pagrindinių kokybinių duomenų žinių apie įvairius reiškinius rinkimo būdų. Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016) teigimu, interviu gali būti: (1) *struktūruotas* – iš visų tyrimo dalyvių siekiama gauti atsakymus į tuos pačius klausimus tokia pat tvarka, Klausimai numatomi iš anksto, interviu pagrindas yra aiški klausimų seka; (2) *nestruktūruotas* – pokalbio metu tyrimo dalyviams pateikiama bendra tema, kuria remdamasis jie išsako savo mintis; (3) *iš dalies struktūruotas interviu* – pokalbio metu naudojamasi gairėmis, klausimyno struktūra yra lanksti, užduodamų klausimų tvarka ir formuluotės priklauso nuo interviu eigos, o interviu metu gali kilti papildomų klausimų.

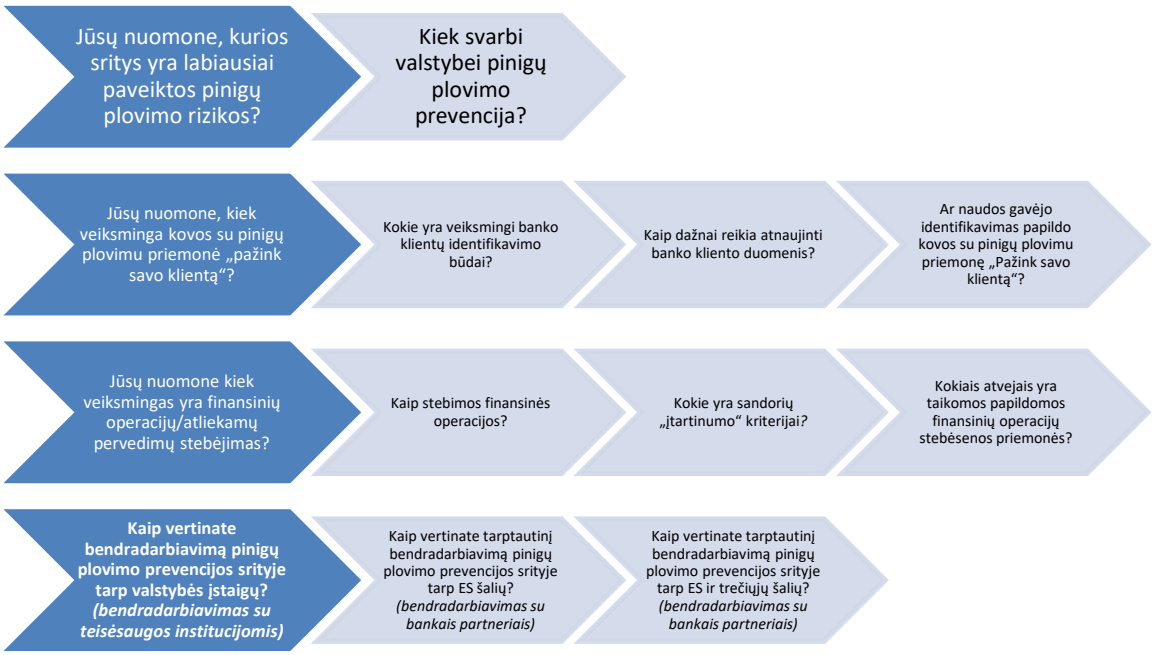
“Galima išskirti bent tris esmines kokybinio tyrimo skiriamąsias ypatybes:

– atliekant kokybinį tyrimą dominuoja indukcinė logika, kitaip tariant, teorija yra kuriama iš surenkamų tyrimo duomenų;

– kokybinio tyrimo metu laikomasi interpretatyvinės pozicijos, t. y. siekiama suprasti socialinį pasaulį tiriant, kaip jį interpretuoja jo dalyviai;

– atliekant kokybinį tyrimą laikomasi konstrukcionistinio požiūrio, t. y. teigiama, kad socialinė realybė yra sąveikų tarp individų rezultatas, o ne atskira, socialinės sąveikos dalyviams „išoriška“ duotybė.” (Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N., 2016)

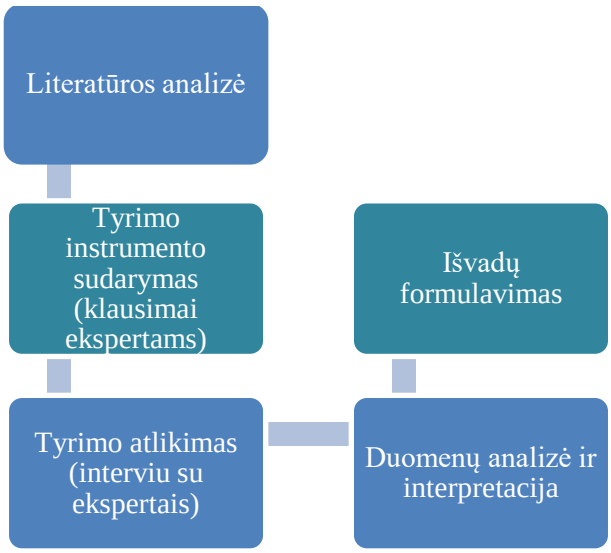
Šiame tyrime taikomas struktūruotas interviu, pokalbio pavidalu, pagal iš anksto parengtus klausimus. Struktūruotą interviu su ekspertais sudarė 13 klausimų, suskirstytų į tris temas. Tyrimo pradžioje užduodami 2 pradiniai klausimai. Interviu metu buvo daromas garso įrašas. Klausimų schema pateikiama 3 paveiksle.

3 pav. Interviu klausimų schema

Duomenų analizė. Kokybinius duomenis įprasminti, įvertinti ir apibendrinti yra sunku, nes tyrėjui tenka surinktus duomenis vertinti subjektyviai ir pasikliauti savais mąstymo gebėjimais. Galutinis kokybinio tyrimo duomenų analizės tikslas – kokybinis duomenų apibendrinimas ir gautų rezultatų teorinis įprasminimas. Kokybinės turinio analizės tikslas – susisteminti, apibendrinti tyrimo medžiagą, apibūdinti reiškinius ir atskleisti kokias prasmes žmonės suteikia tam tikriems reiškiniams.

Tyrimo eiga. Tyrimo tikslui pasiekti atlikta tyrimų metodologijos literatūros ir dokumentų analizė bei palyginimas. Pasitelkiant kokybinį tyrimą, grindžiamą kokybinio turinio analizės tyrimo strategija, buvo suformuotos tyrimo išvados. Tyrimo eiga pateikiama 4 paveiksle.

4 **pav. Tyrimo eiga**

Tyrimas vyko 2022 m. I ketvirtį (vasario-kovo mėn.). Prieš tyrimą buvo analizuojama mokslinė literatūra, jos pagrindu sudaromi tyrimo instrumentai. Struktūruoto interviu būdu buvo atlikti 5 interviu. Atlikus tyrimą, duomenys buvo analizuojami ir interpretuojami bei suformuluotos išvados.

Tyrimas buvo atliktas laikantis pagrindinių kokybinių tyrimų etikos principų. Gaižauskaitė ir Valavičienė (2016) teigia, kad kokybinis interviu - tai labai intensyvi sąveika tarp tyrėjo ir tyrimo dalyvio, dėl to kyla keletas iššūkių etikos požiūriu: interviu metu išlikti kiek įmanoma neutraliam, nevertinti tyrimo dalyvio; neįsivelti į diskusiją; vengti tyrimo dalyvį traumuojančių klausimų; ir tuo pat metu išlikti refleksyviam, valdyti interviu. Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016) išskiriami svarbiausi interviu tyrimo etikos principai:

- „pripažinti ir gerbti asmens nepriklausomybę, jo laisvę dalyvauti arba atsisakyti dalyvauti tyrime;
- suteikti (potencialiam) tyrimo dalyviui pakankamai informacijos apie tyrimą;
- saugoti tyrimo dalyvio anonimiškumą, konfi dencialumą ir privatumą;
- rūpintis tyrimo dalyvių saugumu, apsaugoti nuo moralinės žalos arba kiek įmanoma jos vengti.“ (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016)

Magistro baigiamojo darbo tyrimo dalyviai – 5 ekspertai (n=5), tiesiogiai susjiję su pinigų plovimo prevencija. Tyrime dalyvavo 4 moteriškos lyties ir vienas vyriškos lyties ekspertas. Visų ekspertų, turinčių aukštąjį universitetinį išsilavinimą, vidutinis darbo stažas pinigų plovimo prevencijos sektoriuje – 4,6 metai. Tyrime dalyvavusių ekspertų vardai pakeisti. Tyrimo dalyvių charakteristika pateikiama 1-oje lentelėje.

1 lentelė. Demografinės tyrimo dalyvių charakteristikos

Požymis	Charakteristika
Ekspertai	
Imties dydis	N=5
Lytis	Moterys (80 proc.), vyrai (20 proc.)
Darbo stažo vidurkis	4,6 metai
Pasiskirstymas pagal darbinį statusą	2 tyrimo dalyviai yra įtartinų transakcijų ataskaitų rengimo specialistai, 3 – kovos su pinigų plovimu atitikties pareigūnės.
Išsilavinimas	Visi penki informantai yra įgyję aukštąjį universitetinį išsilavinimą
Geografinė sklaida	Vilniaus miestas

3.2. Pinigų plovimo prevencijos priemonių veiksmingumo vertinimo tyrimo rezultatai

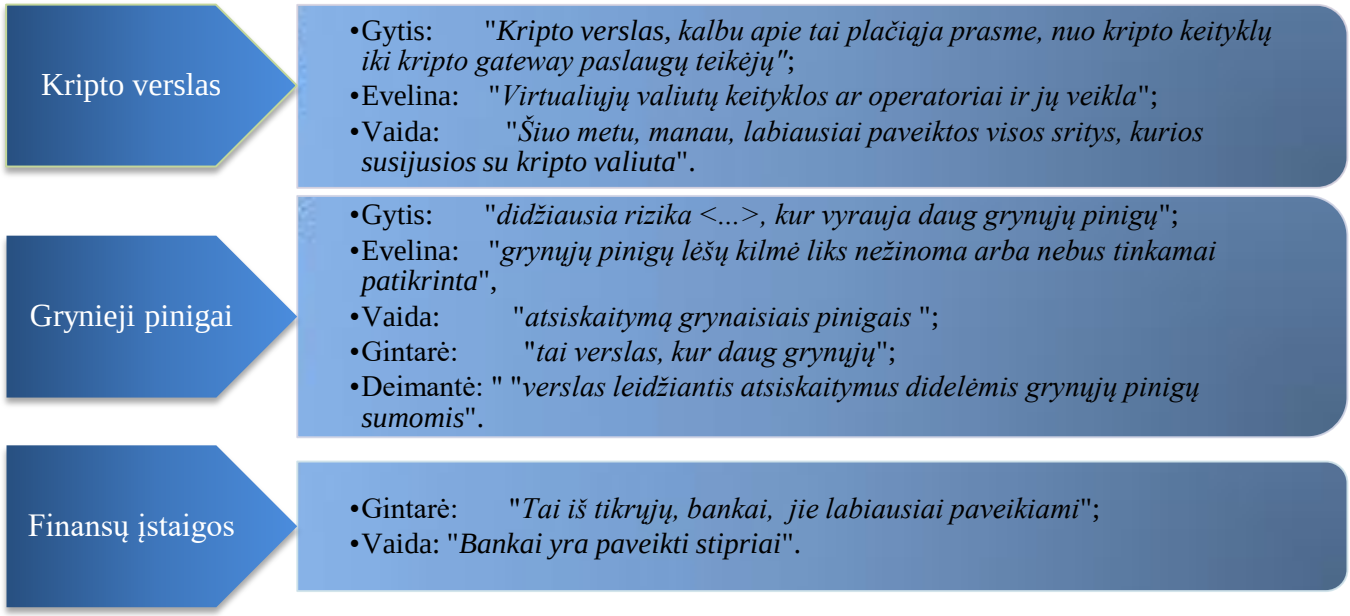
Remiantis moksline literatūra, analizuota teorinėje tyrimo dalyje buvo sudarytas pinigų plovimo prevencijos modelis, pateiktos pagrindinės kovoje su pinigų plovimo prevencija finansų įstaigose naudojamos priemonės:

1. “Pažink savo klientą”;
2. Finansinių operacijų stebėsena;
3. Teisėsaugos ir finansų institucijų tarpusavio bendradarbiavimas valstybės vidiniu ir tarptautiniu mastu (toliau – bendradarbiavimas).

Remiantis tyrimo dalyvių (ekspertų) atsakymais į interviu metu pateiktus klausimus, pasitelkiant turinio analizės metodą, toliau pateikiami tyrimo rezultatai ir išvados. Darbe išskiriamos tyrimo tema, kategorijos ir subkategorijos, kurias atitinkamai patvirtina tyrimo metu surinktos medžiagos ir informacijos elementai – cituojami tyrimo dalyvių atsakymai. Apibendrinus tyrimo rezultatus pateiktos išvados, atkleidžiančios tyrimo tikslą ir uždavinius.

Interviu klausimų matmenys ekspertams sudarė 13 numatytų klausimų (1 priedas) apie ekspertų požiūrį į labiausiai pinigų plovimo paveiktas sritis, pinigų plovimo poveikį ir išskirtų kovos su pinigų plovimo prevencijos priemonių veiksmingumą.

Pirmiausia tyrimo dalyvių buvo pasiteirauta, „*Kurios sritys yra labiausiai paveiktos pinigų plovimo rizikos?*“. Sekančiu ekspertams užduotu klausimu „*Kiek svarbi valstybei pinigų plovimo prevencija?*“ buvo siekiama atskleisti jų nuomonę apie tai, kokios galimos pinigų plovimo pasekmės valstybei. Tyrime dalyvavusių ekspertų nuomonę apie labiausiai pinigų plovimo paveiktas sritis galima sugrupuoti pagal komponentus: kripto verslas, grynieji pinigai, finansų įstaigos (žr. 5 pav.).

5 **pav. Labiausiai pinigų plovimo paveiktos sritys**

Tyrimo metu paaiškėjo, kad labiausiai pinigų plovimo paveiktos sritys yra kripto verslas, verslai, kur vyrauja grynieji pinigai ir finansų įstaigos. Pagrindiniai kriterijai, kodėl kripto verslas ekspertų išskirtas kaip vienas rizikingiausių sektorių, yra pirmiausia dėl reguliavimo trūkumo globaliu mastu: “*pirmiausia tai reguliavimo trūkumas globaliu mastu, taip pat šio verslo savininkų nenoras investuoti į priemones, įrankius kuriant tvarią ir stiprią atitikties kultūra*” (Gytis). Ši sritis yra menkai reguliuojama LR pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo. Nepaisant numatytų įstatymo pataisų, virtualiųjų valiutų operatorių ir keityklų tinklai plečiasi vis sparčiau. Nors dalis jų kol kas veiklos nevykdo, tačiau virtualios valiutos žinomos, kaip vienas iš būdų integruoti “nešvarius pinigus” į rinką. Kita svarbi priežastis yra šio verslo savininkų nenoras investuoti į priemones, įrankius kuriant tvarią ir stiprią atitikties kultūrą. Be to, kripto verslas turi didelę paklausą tarp vartotojų. Didelį susidomėjimą kelia paplitęs požiūris, kad kripto verslas trumpiausiu laikotarpiu atneša didelį pelną.

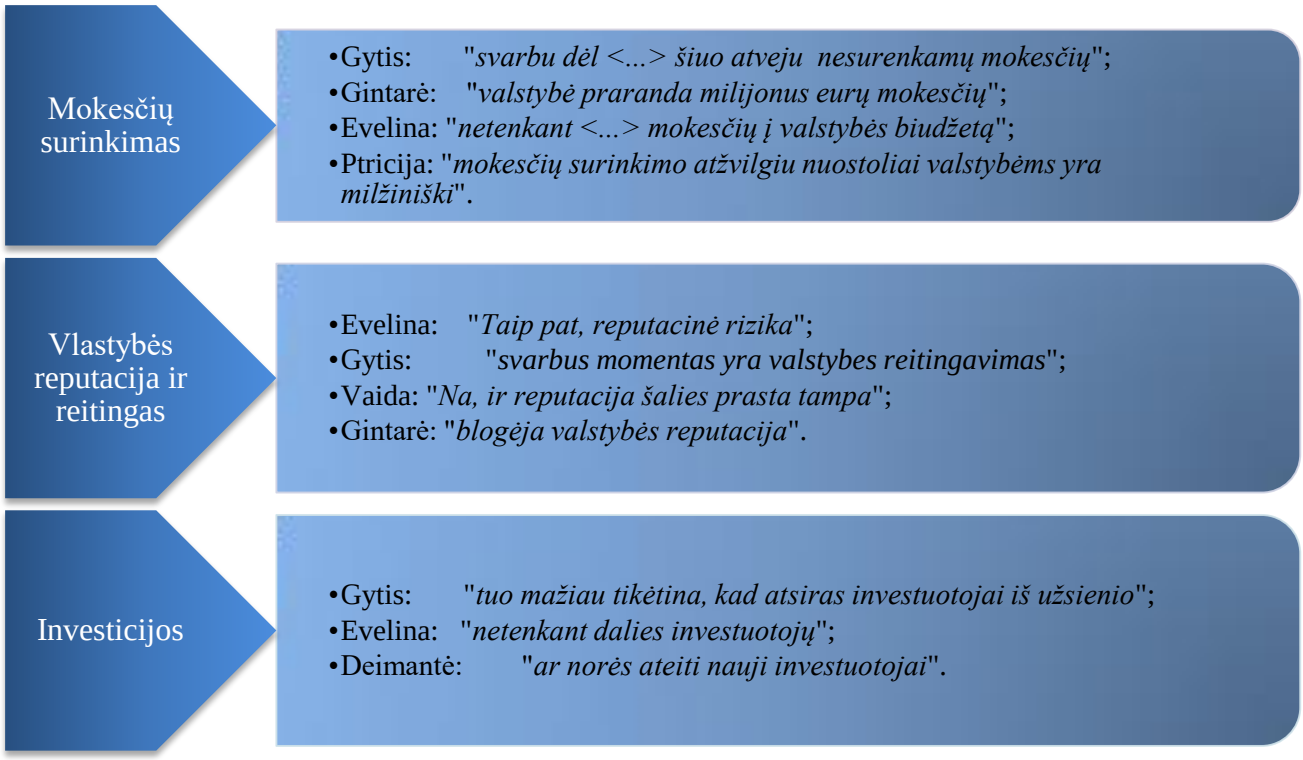
Verslai, kur vyrauja daug grynųjų pinigų yra stipriai paveikti pinigų plovimo dėl to, kad ne visais atvejais įmanoma nustatyti grynųjų pinigų šaltinį. Tarp tokių verslų, atskirai taip pat paminėti

kazino, lošimo namai: „*Šioje srityje didžiausia rizika apima kazino, lošimų namus, kiek mažiau, na, gal internetiniai lošimai ir kazino*“ (Gytis), „*Lošimų operatoriai arba kuponų verslas*“ (Evelina).

Finansų įstaigos, o tiksliau bankai yra labiausiai paveikti pinigų plovimo dėl didelio kelintų ir atliekamų pervedimų skaičiaus, tuo pačiu kyla rizika laiku nepastebėti galimų pinigų plovimo atvejų. Be to, bankai esantys skirtingose jurisdikcijose vykdo reguliavimą nevienodai.

Kalbėdami apie pinigų plovimo veikiamas sritis, ekspertai taip pat paminėjo nekilnojamo turto ir statybų sektorius: „*Abi sritys rizikingos dėl grynųjų pinigų paklausos, vėl gi, netinkamai ar visiškai neįvertinant lėšų kilmės*“ (Deimantė), „*taip pat pridėčiau dar <...> prekyba nekilnojamuoju turtu*“ (Vaida), prekybą: „*irgi prekyba, nes visgi skirtingos šalys skirtingai reguliuoja tam tikrus pavedimus, tam tikras kompanijas, ypač verslas leidžiantis atsiskaitymus didelėmis grynųjų pinigų sumomis“* (Deimantė), sporto industriją: „*galima paminėti korupcijos skandalus, kurie laikas nuo laiko vis išlenda FIFA aukščiausiame lygmenyje, tarp jų vadovų. Tą patį galima pasakyti apie kitas multimilijonines sporto sritis, kaip Formulė-1, amerikietiškas futbolas JAV ir kita*“ (Gytis).

Tyrimo dalyvių įžvalgos apie kovos su pinigų plovimu svarbą galima sugrupuoti pagal šiuos išskirtus bruožus: mokesčių surinkimas, valstybės reputacija ir reitingas, investicijos (žr. 6 pav.).

6 pav. Kovos su pinigų plovimu svarba

Interviu metu ekspertai pažymėjo, kad nelegaliai įgytas turtas, verslas, sandoriai ar kitos operacijos yra tiesiogiai ar netiesiogiai susijusios su valstybės pajamomis, todėl didžiausią grėsmę valstybei pinigų plovimas kelia todėl, kad cirkuliuojant nešvariems pinigams valstybė netenka didelės

dalies mokesčių. Nusikalstamu būdu įgytas turtas retai yra deklaruojamas pilnu savo dydžiu, o iš nuslėptų pajamų mokesčiai valstybei nėra mokami. Kitas svarbus momentas yra valstybės reitingavimas pagal rizikas pinigų plovimo srityje. Dėl pinigų plovimo prevencijos pažeidimų gali pakilti šalies rizikos vertinimas. Kuo aukštesnė šalies rizika, tuo mažiau tikėtina, kad atsiras investuotojai iš užsienio, kas tiesiogiai liečia gyventojus, jų gerbūvį, kiek finansinį, tiek ir psichologinį. Ekspertų paminėta i, kad tinkamai reguliuojama pinigų plovimo prevencija gali sumažinti galimybes teroristinių veiklų finansavimui, kas šių dienų aktualijoms yra labai svarbu: „*jei valstybė sugeba užtikrinti pinigų plovimo prevenciją, šiuo atveju apsidraudžia nuo įvairių sričių rizikos <...> to paties teroristų ar teroristinių veiklų finansavimo“.*

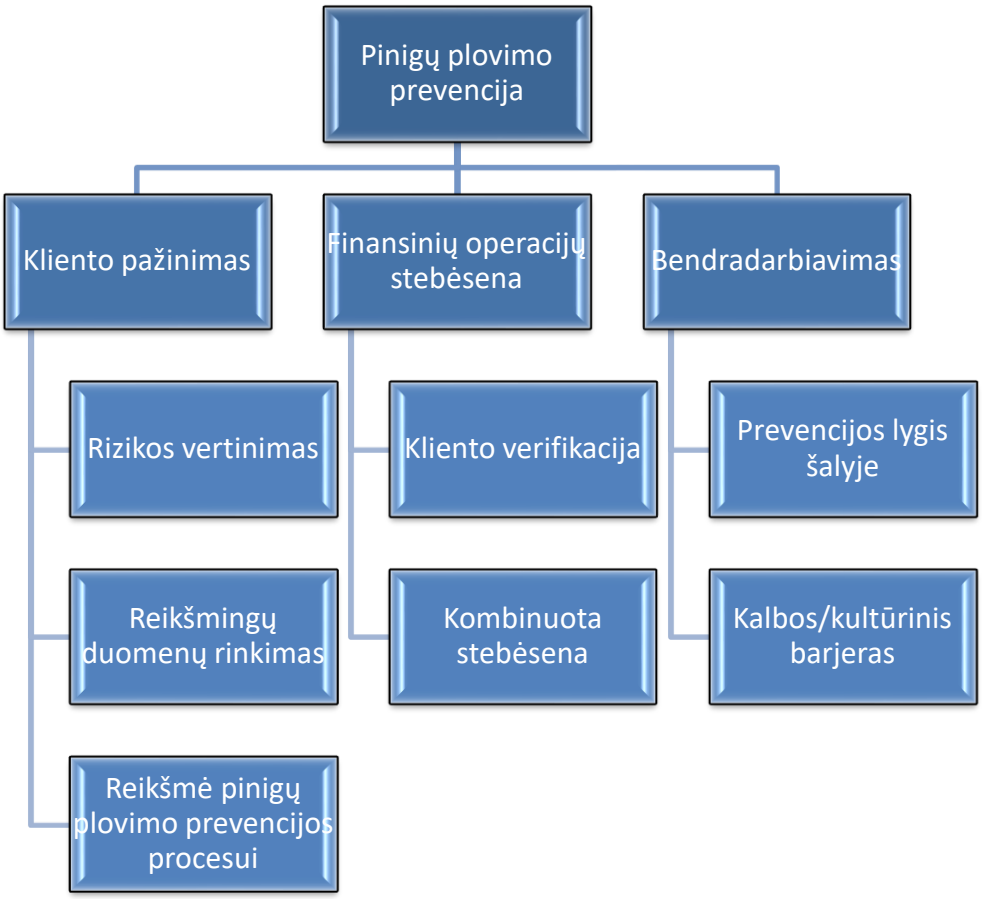
Antrosios interviu temos klausimai atskleidžia tyrime dalyvaujančių ekspertų požiūrį į kovos su pinigų plovimo priemonės „Pažink savo klientą“ veiksmingumą. Pagrindinis temos klausimas buvo „*Jūsų nuomone, kiek veiksminga kovos su pinigų plovimu priemonė „Pažink savo klientą“?“*, Klausimą papildė kiti trys klausimai: “*Kokie yra veiksmingi banko klientų identifikavimo būdai? (pvz. tikrinami asmens biografijos faktai, pilietybė, užimamos pareigos, susijusios sąskaitos, nustatomi asmens turto ir lėšų šaltinis ir tt.)“, „Kaip dažnai reikia atnaujinti banko kliento duomenis?“* ir „*Ar naudos gavėjo identifikavimas papildo kovos su pinigų plovimu priemonę „Pažink savo klientą“?“.*

Sekančiame tyrimo etape, trečiosios interviu temos klausimais siekta atskleisti koks yra ekspertų požiūris į finansinių operacijų stebėsenos veiksmingumą, siekiant užkirsti kelią pinigų plovimui. Pagrindinis temos klausimas buvo „*Jūsų nuomone kiek veiksmingas yra finansinių operacijų/atliekamų pervedimų stebėjimas?*“. Šią temą padėjo atskleisti papildomi klausimai: „*Kaip stebimos finansinės operacijos?“, „Kokie yra sandorių „įtartinumo“ kriterijai?“*, „*Kokiais atvejais yra taikomos papildomos finansinių operacijų stebėsenos priemonės?*“.

Paskutiniame tyrimo etape, ketvirtosios interviu temos klausimais, siekta sužinoti kokia yra ekspertų nuomonė į valstybės vidinį ir tarptautinį bendradarbiavimo pinigų plovimo prevencijos srityje veiksmingumą tarp institucijų ir bankų partnerių. Pagrindinis temos klausimas buvo: *„Kaip vertinate bendradarbiavimą pinigų plovimo prevencijos srityje tarp valstybės įstaigų? (bendradarbiavimas su teisėsaugos institucijomis)“*. Siekiant papildyti temą, buvo užduoti papildomi klausimai: *„Kaip vertinate tarptautinį bendradarbiavimą pinigų plovimo prevencijos srityje tarp ES šalių? (bendradarbiavimas su bankais partneriais)?“* , „*Kaip vertinate tarptautinį bendradarbiavimą pinigų plovimo prevencijos srityje tarp ES ir trečiųjų šalių? (bendradarbiavimas su bankais partneriais)“.*

Kovos su pinigų plovimo priemonių veiksmingumo lygį atskleidžiantys tyrimo dalyvių atsakymai į klausimus bei tyrimo rezultatai pateikiam 2-oje, 3-oje ir 4-oje lentelėse. Išskirta bendra visoms kategorijoms tema – *pinigų plovimo prevencija*, kurią sudaro trys kategorijos (pagal kovos su pinigų plovimo prevencijos priemones): kliento pažinimas, finansinių operacijų stebėsena,

bendradarbiavimas. Kiekviena kategorija išskirstyta į subkategorijas. Temos kategorijų ir išskirtų subkategorijų schema pateikta 7 paveiksle.

7 pav. Temos, kategorijų ir subkategorijų schema

Išskirtą kokybinę kategoriją *kliento pažinimas* sudaro trys subkategorijos: rizikos vertinimas, reikšmingų duomenų rinkimas, reikšmė pinigų plovimo prevencijos procesui. Atitinkamai pinigų plovimo prevencijos priemonei tyrimo metu atskleista jai būdingų komponentų raiška (žr. 2 lentelę).

Tyrimo dalyvių, į interviu metu pateiktus klausimus, atsakymų pagrindu galima daryti išvadą, kad kovos su pinigų plovimu proceso pagrindu ir pirmine priemone yra „Pažink savo klientą“ priemonė. Ekspertų nuomone, tik tinkamai nustačius banko kliento tapatybę, pilietybę, dalykinius santykius, užimamas pareigas, galima suskirstyti klientus pagal rizikos grupes: aukštą, vidutinę ir žemą. Nustačius rizikos grupę, į kurią patenka klientas, galima nustatyti ir koordinuoti toliau sekančius veiksmus, siekiant užkirsti kelią pinigų plovimui. Priklausomai nuo klientų rizikos grupės yra vykdomi tam tikri privalomi klientų tikrinimo procesai, tokie kaip banko kliento duomenų atnaujinimas. Ekspertai paminėjo, kad labiausiai paplitęs klientų duomenų atnaujinimo principas yra „1-3-5“, t.y. žemiausios rizikos grupei priklausančių klientų duomenys turi būti atnaujinami kas penkis metus, vidutinės rizikos klientų duomenis atnaujinami kas tris metus, o aukštos rizikos – kasmet: „*Praktikoje*

dažniausiai pasitaikantis modelis yra toks: Žemos rizikos klientai – 5 metai, Vidutinės – 3 metai ir aukštos rizikos – 1 metai“ (Gytis), „*Aukščiausios rizikos klientų duomenys turi būti tikrinami kasmet, vidutinės rizikos grupės tikrinami kas 3 metus, žemos rizikos – kas 5 metus“* (Gintarė).

Priklausomai nuo gautų pirminių duomenų apie klientą (dažniausia būna įprasta banko anketa), esant būtinybei klientai privalo pateikti papildomus duomenis. Tai gali būti tiek užimamos pareigos, tiek vietiniai bei užsienio partneriai. Tam, kad pinigų plovimo prevencijos procesas vyktų sklandžiai, banko darbuotojai turėtų imtis kruopščiai gauti visą įmanomą informaciją apie tai, kokiems tikslams bus naudojama sąskaita, į kokias šalis bus (jei bus) pervedamos lėšos. Įmonėms taip pat taikoma ir naudos gavėjų patikra dėl galimų sankcijų pažeidimo: „*„ jeigu mes matome, kad žmogus daro pavedimus visada į tam tikrą kompaniją, kuri yra sankcionuota, rizikinga, <...> tai aišku mes pradėsim atidžiau tikrinti ir to individo transakcijas“* (Deimantė), „*kai matai, kad tas gavėjas nėra labai „švarus“, tas gavėjas gali būti susijęs tarkim su kokia nors įmone ar kokiu oligarchu, ir iš tikrųjų matosi, kad tai gali atnešti rimtų pasekmių bankui“* (Gintarė).

2 lentelė „Pažink savo klientą“ komponentai

Pinigų plovimo prevencijos priemonė /Kategorija	**Komponentai / Subkategorija**	**Komponento raiška / Pagrindžiamieji teiginiai**
„Pažink savo klientą“	**Rizikos vertinimas**	**Gytis:** „*Atsižvelgiant į „Pažink savo klientą“ proceso metu surinktus duomenis apie klientą nustatomas rizikos lygis, tada galima imtis atitinkamų veiksmų vykdant pinigų plovimo, sukčiavimo prevenciją konkrečiam klientui“.* **Evelina:** „*galime valdyti kliento keliamą riziką, teisingai ją įvertinti ir sustabdyti bet kokius galimus sukčiavimo ar pinigų plovimo atvejus*“; „*Viskas kartu turėtų suformuoti kliento rizikos vertinimą ir klientui priskirtą rizikingumo grupę*“. **Deimantė:** „*tačiau jo keliama rizika reiškia, kad finansų institucijos, užmegzdamos verslo santykius, turi taikyti papildomas pinigų plovimo prevencijos priemones. Tai taip pat reiškia, kad šios institucijos turi vykdyti nuolatinę stebėseną, siekdamos užtikrinti, kad jos nepraleistų asmens rizikos profilio pokyčių*.“ **Vaida:** „*Nuo KYC prasideda kliento registravimas, kliento rizikos lygio nustatymas. Rizikos nustatymas yra labai svarbus, tada būna aišku, kaip toliau reikia veikti.*“. **Gintarė:** „*Svarbu žinoti ar klientas, pavyzdžiui, yra susijęs su politika, tada jis kelia didesnę riziką“*

2 lentelės tęsinys kitame puslapyje

2 lentelės tęsinys

Pinigų plovimo prevencijos priemonė / Kategorija	**Komponentai / Subkategorija**	**Komponento raiška / Pagrindžiamieji teiginiai**
„Pažink savo klientą“	**Reikšmingų duomenų rinkimas**	**Gytis:** *„Išskirčiau pagrindinius šiuos: Turto šaltiniai, kliento klientai, numatomos apyvartos ir šalys, kuriose bus pavedimai vykdomi (tiek išeinantys tiek įeinantys mokėjimai), asmens pilietybė“; „Dažnu atveju nustačius gavėjus, yra priimamas sprendimas atsiriboti nuo tokio kliento ir neatidaryti sąskaitos dėl keliamos pinigų plovimo rizikos*“. **Evelina:** „*tinkama procedūra turi įtraukti ir būsimo kliento klientų, partnerių analizę, būsimų mokėjimų analizę (sumos, šalys), galutinių naudos gavėjų analizę*“; „*reikėtų pridėti kliento klientus ir partnerius (juridiniam asmeniui), lėšų gavėjus/susijusius asmenis (fiziniam asmeniui), numatomas siųsti ir gauti sumas, šalis į kurias numatoma siųsti lešas/šalis iš kurių numatoma gauti lėšas*“. **Deimantė:** „*jeigu imam, pavyzdžiui. privatų asmenį, tai užtenka jo tiesiog kaip paso duomenų, kad galėtume atpažinti, tikrai, kas jisai yra. Jei tai būtų žmogus PEP‘as, tai aišku svarbūs jo ryšiai, užimamos pareigos, jo taip pat šeimos nariai, irgi labai svarbu, nes ta žmogų galima paveikti ir per šeimos narius.“*; „*Tai jeigu yra kompanijos, tai labai svarbu žinoti, kas yra jų vadovai, kokį procentą tam tikri žmonės arba tam tikros kompanijos turi tos kompanijos valdyme, kas buvo ankstesni vadovai.*“. **Vaida:** „*Kilmės valstybė yra svarbu, <....> lygiai taip pat svarbu užimamos pareigos“*; *„informacija apie naudos gavėja yra tikrai naudinga“.* **Gintarė:** „*Pirmas būna, iš esmės, asmens dokumentas“; „svarbi kilmės šalis – čia vienas iš svarbiausių dalykų; „Asmens biografijos faktai netikrinami. Nebent susiję ryšiai šeimos, bendros sąskaitos, vaikų sąskaitos“; „gavėjo patikrinimas yra ko gero vienas iš svarbesnių žingsnių“.*
	Reikšmė pinigų plovimo prevencijos procesui	**Gytis:** „*mano praktika rodo, kad tai yra viena pagrindinių ir veiksmingiausiu priemonių prieš pradedant santykius ir pagrindas tolimesniam kliento veiksmų stebėjimui*“. **Evelina:** „*Tai yra pirminė priemonė „susipažinti“ su klientu*“. **Deimantė:** „*pirmas žingsnis, nekalbant, kad tai yra privalomą pagal teisės aktus, tiek vietinius tiek tarptautinius*“, „*tikrai veiksminga ,jei viskas atliekama kruopščiai ir atsakingai*“. **Vaida:** „*tai yra viena iš pagrindinių grandžių visoje AML srityje. <...> jei ši grandis yra atliekama neatsakingai, lygiai taip pat kitos grandys atsitilks, joms kils sunkumų, atsiras papildomo darbo*“. **Gintarė:** „*Viena stipriausių sričių, į kurią investuojama tikrai labai daug. Tai yra pati pradžia, pirminė priemonė*“.

Kovos su pinigų plovimu priemonė „Pažink savo klientą“ yra esminė, reguliuojama įstatymų ir tarptautinių direktyvų. Tačiau atsakymų į ekspertams užduotus klausimus metu išryškėjo, kad nepriklausomai nuo tarptautinių aktų, rekomendacijų, kiekviena finansinė įstaiga nustato vidines taisykles atliekant kliento pažinimo procedūrą. Dėl siekio atlikti procedūrą veiksmingai, nekeliant pinigų plovimo rizikos, skirtumai vidiniame įstaigų reguliavime nenukrypsta nuo esminių taisyklių, Skirtumai pastebėti ekspertų nurodytame duomenų apie klientą atnaujinimo laikotarpio atžvilgiu

(liečia žemos ir vidutinės rizikos grupės klientus): „*Žemos rizikos klientui kas 3-5 metus, vidutinės kas 2 metus*“ (Evelina), „*Tai priklauso nuo finansinės įstaigos“* (Vaida).

Ekspertai, dalyvavę tyrime, teigia, kad finansinių operacijų stebėjimas iš dallies papildo “Pažink savo klientą priemonę”, tai liečia su kliento pažinimu toliau sekančiais veiksmais. *Finansinių operacijų stebėsenos* kategorija tyrimo metu išskirta į dvi subkategorijas (komponentus): kliento verifikacija ir kombinuotą stebėseną. Interviu metu išskirta minėtų komponentų raiška ir ją pagrindžiantys teiginiai pateikti 3-oje lentelėje.

3 lentelė. Finansinių operacijų stebėsenos komponentai

Pinigų plovimo prevencijos priemonė / Kategorija	**Komponentai / Subkategorija**	**Komponento raiška / Pagrindžiamieji teiginiai**
Finansinių operacijų stebėsena	Kliento verifikacija	**Gytis:** „*transakcijų stebėsena yra ta stadija, kurioje pasimato visa tiesa apie klientą, jo pobūdį ir ketinimus*“; „*šie ir kiti veiksniai sudaro paveikslą apie kliento įpročius ir tikruosius ketinimus*“; . **Evelina:** „*ši priemonė <...> tęstinė kliento veiklos stebėsena, sudaro kliento veikos analizės pagrindą*“; „*tinkama finansinių operacijų stebėsena padeda įvertinti kliento keliamos rizikos lygį ir jį koreguoti*“. **Deimantė:** „*Stebint <...> tai būtų netikėtas elgesys kliento atžvilgiu*“; „*Tada reikia užduoti papildomus klausimus, gal kitaip, verifikuoti tam tikrus duomenis“.* **Vaida:** „*pervedimų stebėjimas patvirtina kliento žodžius*“; „*pagal atliekamas finansines operacijas matome tikrus klientų ketinimus*“ **Gintarė:** „pastebėjus įtartiną pervedimą <...> *jau aiškinasi daugiau koks tiklas, prašo dokumentų ir panašiai, stengiasi išsiaiškinti*“; „*jei kliento informacija yra pasenusi, tai jei klientas negalėdavo atnaujinti savo informacijos, reikia viską pertikrinti“.*
	Kombinuota stebėsena	**Gytis:** „*labiausiai paplitusi yra miksuota stebėjimo sistema“; „monitoringas vyksta pasitelkiant automatinio stebėjimo sistemas, <...> ir kartu priskiriant konkrečius žmones, komandas, kurie atsakingi už tai kad būtų teisingai viskas atliekama*“. **Evelina:** „*geriausia kai yra naudojama automatizuota sistema su pritaikytomis taisyklėmis, o sugeneruoti pranešimai peržiūrimi atsakingų darbuotojų*“. **Deimantė:** „*sistema filtruoja tam tikrus mokėjimus, tikrina, gaudo. Tai tikrai automatinė stebėjimo sistema yra*“; „*Tada jau darbuotojų stebima ar galėjo būti koks pažeidimas“.* **Vaida:** „*Ir sistema pagauna ir žmogus peržiūri*“. **Gintarė:** „*mokėjimai praeina ir jie filtruojami per sistemą*“; „*antro lygio darbuotojai jau kontaktuoja, žiūri, analizuoja, kas ten negerai“*

3-os lentelės duomenys rodo, kad stebint kokias finansines operacijas atlieka klientas – vyksta kliento pateiktų duomenų ir informacijos verifikacija. Klientas, prieš atidarydamas sąskaitą banke ir nurodęs, kad pavedimus atliks tik tam tikram gavėjui iš karto nekelia įtarimų. Tačiau klientui staiga pradėjus atlikti pervedimus kitam gavėjui – banko darbuotojams gali kilti papildomų klausimų su kuo

gali būti susijęs toks kliento elgesys. Laiku pastebėjus bet kokį įtartiną pervedimą yra tikimybė užkirsti kelią galimam pinigų plovimui.

Tam, kad atliekama finansinių operacijų stebėsena būtų vykdoma optimaliai ir produktyviai nepakanka vien sistemos ar vien darbuotojų veiksmų. Tyrime dalyvavę ekspertai pažymėjo, kad įgyvendinant šią pinigų plovimo prevencijos priemonę ypač svarbu yra sukombinuoti abu stebėsenos būdus, t.y. pirminį trigerį pastebi dirbtinis intelektas, o tolisu seka detalus ir kruopštus darbuotojų patikrinimas. Darbuotojai privalo pasiteirauti klientų su kuo gali būti susijęs pakitęs elgesys ar paprašyti reikiamų patvirtinančių dokumentų. Ekspertai taip pat paminėjo, kad atliekamų finansinių operacijų „įtartinumo kriterijų“ esą daug. Iš esmės pakanka to, kad sistemai arba darbuotojui atrodo, kad atliekama finansinė operacija gali būti susijusi su nusikalstama veika: „*pakanka, jog atsakingam darbuotojui ji atrodo įtartina*“ (Evelina). Dažniau pastebimi tokie kriterijai, kaip labai didelės pinigų sumos, gavėjo geografinė padėtis (jei pervedimai atliekami į ofšorines zonas ar trečiąsias šalis): „*jei klientas pradeda pervedinėti labai dideles pinigų sumas arba siųsti labai daug pavedimų į užsienį“* (Deimantė). Taip pat įtarimų gali kilti dėl to, kad klientas nenoriai atsako į banko darbuotojų užduodamus klausimus apie atliktą finansinę operaciją: „*klientas vengia atsakyti į klausimus <...>, klientas negali, atsisako pateikti lėšų kilmės šaltinį pagrindžiančius dokumentus, klientas negali atsakyti i klausimus susijusius su lėšų gavėju/siuntėju“* (Evelina). Pažymėtina ir tai, kad stebėsena turi būti vykdoma tiek realiuoju laiku, tiek tam tikru istoriniu periodu: „*stebėsena atliekama tiek ir momentinė tiek ir retrospektyvi*“ (Gytis).

Bendruomenei besiplečiant, labai didelį svorį įgavo bendradarbiavimas pinigų plovimo prevencijos srityje. Tai liečia tiek finansinių įstaigų bendradarbiavimą su teisėsaugos institucijomis šalies viduje, tiek bendradarbiavimą su bankais partneriais už šalies ribų. 4-oje lentelėje pateikiami ekspertų teiginiai, atitinkantys kokybinės kategorijos *bendradarbiavimas* (valstybės vidiniu ir tarptautiniu mastu) subkategorijas (komponentus): prevencijos lygis šalyje, kultūrinis/kalbos barjeras.

Ekspertų teigimu sklandžiausias bendradarbiavimas vyksta šalies viduje, kai finansinės įstaigos praneša apie galimus pinigų plovimo atvejus, o teisėsaugos institucijos į pranešimus reaguoja nedelsiant. Be to, pažymėtina, kad norint išvengti baudų, matomas banko siekis kuo operatyviau pranešti apie įtartinas operacijas: „*pats bankas praneša apie įtartiną veiklą, tada gali būti sumažintos baudos, arba jų galima išvengti*“ (Vaida). Taip pat gerai ekspertai vertina Lietuvos bankų bendradarbiavimą su bankais partneriais ES viduje. Sklandus bendradarbiavimas grindžiamas bendrais ES sąjungininkėms patvirtintais teisės aktais. Nepaisant to, pasitaiko trikdžių, kurie atsiranda dėl lėto kitų bankų atsakymo į užklausas: „*jei bankas bankui siunčia žinutę, kartais reikia laukti savaitę, dvi“* (Gintarė). Toks ilgas atsakymų laikas grindžiamas didele darbo apimtimi: „*žinoma AML srityje darbo daug, todėl atsakymus į klausimus ne visada išeina gauti greitai“* (Vaida).

4-oje lentelėje pateiktų duomenų pagrindu galima teigti, daugiau trikdžių pastebima tarp ES bankų ir bankų trečiosiose šalyse. Trikdžiai atsiranda dėl skirtingo pinigų prevencijos reguliavimo lygio. Kai kurie bankai neatskleidžia tam tikros informacijos apie savo klientus, kiti papildomų duomenų tiesiog neturi: „*Pasitaikydavo atvejų, kai nenorėdavo pateikti informacijos apie klientą arba paprasčiausiai nežinodavo informacijos apie klientą arba informacija ribota (tik vardas, pavardė, gimimo data arba tik gimimo metai ir vieta)“* (Evelina). Kitas svarus trikdis - kalbos/kultūrinis barjerai.

4 lentelė. Bendradarbiavimo komponentai

Pinigų plovimo prevencijos priemonė / Kategorija	**Komponentai / Subkategorija**	**Komponento raiška / Pagrindžiamieji teiginiai**
Bendradarbiavimas	Prevencijos lygis šalyje	**Gytis:** „*šalys turi savo niuansus vietinius, kurie įtakoja pinigų plovimo prevencijos kultūra*“. **Evelina:** *„pateikus atsakymus į gautą užklausą, dėl tam tikro kliento, grįžtamojo ryšio nėra, nes tiesiog nesupranta kam tų duomenų reikia*“. **Deimantė:** „*Viskas priklauso nuo pinigų plovimo reguliavimo atskirai bankų ar šalių*“. **Vaida:** „*tų kitų šalių reguliavimas yra labai silpnas*“. **Gintarė:** „*ypač bankai šalių, kurios mažiau užsiima pinigų plovimo prevencija*“.
	Kultūrinis/kalbos barjeras	**Gytis:** „*įpročiai yra kiti tarkim lyginant Europa ir Azija, ar Amerika, skirtingi instrumentai finansiniai ir kiti veiksniai*“. **Evelina:** „*Kartais, atvirai pasakius, priklauso ir nuo mentaliteto*“. **Deimantė:** „*Su trečiosiom šalim sudėtingiau, nes kai kurios šalys gali tiesiog nesuprasti, ko iš jų norima*“; „*ryšio trikdžiai, su jais dažnai netgi būtų sunku susisiekti, nes nėra tokios galimybės tiesiog“* **Vaida:** „*atsako savo gimtąja kalba, tada suprask kaip nori arba ieškok vertėjo“.* **Gintarė:** „*Sudėtingėja bendradarbiavimas su bankais Afrikoje, nes jie gali parašyti kokia keista anglų kalba, kad reikia daug pastangų suprati, kas norėta pasakyti*“.

Be akivaizdžių trikdžių, iš dalies ekspertai ir bendradarbiavimą su trečiųjų šalių bankais vertina neblogai, esą tai priklauso ir nuo paties banko ir jo lūkesčių: „*vėlgi, yra ir pozityvus įvertinimas nes tos pačios kitos šalys, jei nori kad per jų bankus eitų tam tikros valiutos, jo irgi privalo atsakyti“* (Deimantė). Atskirais atvejais informacija kruopščiai paruošiama ir greitai pateikiama dėl pervedimo svarbos: „*jei būdavo milijoniniai mokėjimai ir žino, kad prašys detalių, tai būna pasiruošę ir labai greitai atsiunčia viską“* (Gintarė).

Išanalizavus tyrimo dalyvių (ekspertų) interviu metu išsakytą informaciją, galima daryti kelias svarbiausias išvadas, apibendrinančias kovos su pinigų plovimo priemonių „Pažink savo klientą“, finansinių operacijų stebėsenos ir bendradarbiavimo veiksmingumą:

- *„Pažink savo klientą“*. Ekspertų nuomone, kovos su pinigų plovimo priemonė „Pažink savo klientą“ yra pirminė ir daro didelę įtaką tolimesniems pinigų plovimo prevencijos etapams. Teisinga ir tikslinga informacija apie klientą, jo asmens duomenys, užimamos pareigos, dalykiniai santykiai, naudos gavėjai ir šeimyniniai ryšiai leidžia įvertinti klientų rizikingumą ir priskirti aukštos vidutinės ar žemos rizikos grupėms. Kuo daugiau duomenų apie klientą gauta, tuo tikslesnis yra įvertinimas. Ši priemonė įvertinta teigiamai, leidžianti užkirsti kelią pinigų plovimo procesui jo pirminėje stadijoje.
- *Finansinių operacijų stebėsena.* Ekspertai teigia, kad ši priemonė yra sekanti ir papildanti „Pažink savo klientą“ priemonę ir yra labai veiksminga kovoje su pinigų plovimu. Tiek momentinė, tiek retrospektyvi stebėsena leidžia verifikuoti kliento pateiktą pirminę informaciją ir duomenis. Taip pat stebėsena realiu laiku, dažniausiai atliekama dirbtinio intelekto (sistemų), leidžia akimirksniu aptikti galimą pinigų plovimą. Pervedimas sistemos yra sustabdomas, o pranešimas apie neaiškią operaciją perduodamas atsakingiems darbuotojams, kurie kontaktuoja tiesiogiai su klientu su tikslu gauti patvirtinimą ar lydinčius dokumentus. Ekspertų nuomone tik kombinuotas stebėsenos metodas leidžia tinkamai suvaldyti galimą pinigų plovimo procesą.
- *Bendradarbiavimas.* Tyrimo dalyviai teigiamai įvertino finansinių įstaigų ir teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą, nes į pranešimus reaguojama greitai. Taip pat teigiamai buvo įvertintas bankų partnerių ES bendradarbiavimas. Bendruomenės teisės aktai ir direktyvos, priimtos tarptautiniu mastu operatyviai pritaikomos nacionaliniu mastu, todėl vieningas požiūris į pinigų plovimo prevencija nulemia rezultatyvią kovą su pinigų plovimu. Ekspertai teigiamai vertintų ES ir trečiųjų šalių bankų bendradarbiavimą, jei būtų suvienodintas pinigų plovimo reguliavimo lygis. Tačiau dėl didelio prevencijos lygio ir noro kovoti su pinigų plovimu skirtumo, bendradarbiavimas nėra sklandus ir, iš ekspertų patirties, nėra visiškai efektyvus. Taip pat trikdžių atsiranda dėl kalbos ar kultūrinio barjero.

IŠVADOS

Atlikus tyrimą apie pinigų plovimo reiškinį ir pinigų plovimo prevencijos priemonių bankų sektoriuje veiksmingumą, galima daryti šias išvadas:

1. Daugelyje literatūros šaltinių pinigų plovimas yra apibrėžiamas kaip nusikalstamu būdu įgytų lėšų maskavimas arba slėpimas. Visas pinigų procesas yra ciklišKas ir apima tris etapus: (1) įtraukimas – lėšos įvedamos į finansų sistemą; (2) sluoksniavimas – lėšos sluoksniuojamos arba suskirstomos per įvairius juridinius asmenis ir sandorius, kad būtų paslėptas pirminis šaltinis; ir (3) integracija – „švarios lėšos“ įvedamos į teisėtą ekonomikos sektorių.
2. Prekyba grįstas pinigų plovimas apibrėžiamas kaip nusikalstamu būdu įgytų pajamų užmaskavimas pasitelkiant prekybos sandorius ir taip siekiant įteisinti jų neteisėtą kilmę. Praktikoje tai įgyvendinama pateikiant klaidingas importo ar eksporto kainas, kiekius, prekių ar paslaugų tipą kartu su dokumentais (tiek tikrais, tiek fiktyviais). Tarptautinė prekyba gali būti pakankamai patraukli asmenims, siekiantiems pinigų plovimo dėl milžiniškų prekybos srautų, kurie užgožia pavienius neteisėtus sandorius, dėl sudėtingumo, susijusio su įvairių finansavimo priemonių naudojimo, dėl ribotų prekių ar paslaugų tikrinimo galimybių tarp šalių ir sudėtingumo fiziškai patikrinti prekes patikros punktuose. Be to, paminėtina, kad palankios aplinkybės pinigų plovimui gali būti siejamos su skirtingu pinigų plovimo prevencijos reguliavimo lygiu įvairiose valstybėse.

   Ir tradicinės, ir elektrononinės prekybos atveju, kai nėra vietos, laiko apribojimo, neribotos prieigos pinigai, kurie plaunami pasitelkiant fiktyvius ar melagingus sandorius, palieka pėdsaką finansų įstaigų įrašuose tol kol sandoriams atlikti naudojami bankai ar kitos finansų institucijos. Todėl prekyba grįstas pinigų plovimas yra glaudžiai susijęs su pinigų plovimu finansų sektoriuje.
3. Pinigų plovimo finansų sektoriuje labiausiai yra paveikiamos alternatyvios mokėjimo priemonės, t.y. elektroninio mokėjimo priemonės. Pagrindinės jų įvardijamos kaip virtualios valiutos, elektroniniai pinigai ir elektroninės piniginės. Elektroninių mokėjimų būdai veikia už tradicinių bankų ar finansų sistemų ribų arba lygiagrečiai joms, todėl pinigai gali būti plaunami naudojant alternatyvias mokėjimo sistemas. Įprasta finansų sistema, bankai ir finansinės institucijos yra griežtai prižiūrimos, o pinigų plovimo prevencijai reguliuoti yra aiškios nuostatos, tuo tarpu kibernetinėje erdvėje atsiranda vis naujų būdų ir galimybių legalizuoti neteisėtu būdu gautas pajamas.
4. Pinigų plovimo reiškinys neabejotinai turi neigiamą poveikį šalies ir pasaulio finansų sistemai. Neigiamas poveikis pasireiškia valstybių biudžeto deficitu, infliacija dėl nesurenkamų mokesčių, iškraipo finansų ir prekybos rinką. Nelegaliai gautų pajamų šaltiniu dažniausiai būna kitas prieš tai įvykdytas nusikaltimas, todėl visumoje toks nusikaltimas skatina neigiamus socialinius

padarinius. Be to, jei pinigų plovimo grėsmė didina finansų įstaigų bei valstybių reputacinę rizika.

5. Nors teorinis pinigų plovimo prevencijos klausimas yra pakankamai senas, jo praktinis pritaikymas, kaip parodė tyrimo rezultatai, nėra taip sklandžiai vykdomas. Pinigų plovimo rizika yra nuolatinė, nuolat besivystanti grėsmė, kurios beveik neįmanoma išnaikinti. Bankai turi nuolat tobulinti pinigų plovimo prevencijos politiką. Jie turi įdiegti pažangias technologijas, kad galėtų veiksmingai kontroliuoti pinigų plovimą, naudoti visas išorines ir vidines priemones, skirtas prekių, kainų, standartų, siuntų ir dokumentų tikrinimui pagal tarptautinę praktiką, aptikti ir kontroliuoti atliekamų finansinių operacijų įrašus, objektyviai įvertinti jų reikšmę, turėti kuo daugiau informacijos apie bankų klientus ir su jais susijusiais juridiniais asmeninims ar kitomis susijusiomis įmonėmis.
6. Išanalizavus tyrimo dalyvių – ekspertų – interviu metu išsakytą informaciją, gauti rezultatai apibendrina bankų sektoriuje naudojamų pinigų plovimo prevencijos priemonių „Pažink savo klientą“, finansinių operacijų stebėseną ir bendradarbiavimą tarp institucijų ir bankų veiksmingumą. Kovos su pinigų plovimo priemonė „Pažink savo klientą“ yra pirminė ir daro didelę įtaką tolimesniems pinigų plovimo prevencijos etapams. Visa apie banko klientą gauta informacija (asmens duomenys, užimamos pareigos, dalykiniai santykiai, naudos gavėjai ir šeimyniniai ryšiai) leidžia teisingai nustatyti kliento rizikos grupę, ko rezultatu yra tikslingai naudojamos tolimesnės kliento pažinimo priemonės. Ši priemonė įvertinta kaip labai veiksminga, leidžianti užkirsti kelią pinigų plovimo procesui jo pirminėje stadijoje.

   Finansinių operacijų stebėsena yra sekanti ir papildanti „Pažink savo klientą“ priemonę ir yra labai veiksminga kovoje su pinigų plovimu. Tiek momentinė, tiek retrospektyvi stebėsena leidžia verifikuoti kliento pateiktą pirminę informaciją ir duomenis. Dėl didžiulio kasdien atliekamų finansinių operacijų kliekio, vien banko darbuotojų stebėsena yra neįmanoma. Įtartinos finansinės operacijos yra aptinkamos dirbtinio intelekto – bankuose įdiegtų sistemų pagalba. Įtartina finansinė operacija sistemos yra sustabdoma, o pranešimas apie neaiškią operaciją perduodamas atsakingiems darbuotojams, kurie kontaktuoja tiesiogiai su klientu su tikslu gauti patvirtinimą apie atliką pervedimą ar jį lydinčius dokumentus. Tik toks kombinuotas stebėsenos metodas leidžia tinkamai suvaldyti galimą pinigų plovimo procesą.

   Finansinių įstaigų ir teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą, ekspertai įvertino kaip labai veiksmingą priemonę, nes bendruomenės teisės aktai ir direktyvos, priimtos tarptautiniu mastu operatyviai pritaikomos nacionaliniu mastu, todėl vieningas požiūris į pinigų plovimo prevencija nulemia rezultatyvią kovą su pinigų plovimu. Tačiau būtą ir prieštaringos nuomonės, nes ši priemonė tam tikrais atvejais yra sunkiai įgybendinama dėl atskirų šalių nesuvienodinti kovos su

pinigų plovimu reguliavimo lygio, taip pat dėl kalbos ar kultūrinio barjero. Tai dažniau pasižymi ES ir trečiųjų šalių bankų bendradarbiavimą. Dėl trikdžiu laiku gauti informaciją iš trečiųjų šalių bankų partnerių, ši kovos su pinigų plovimo priemonė nėra visiškai efektyvi.

LITERATŪRA

1. *AML/CFT Evaluations and Assessments.* Handbook for Countries and Assessors. Paris: Financial Action Task Force, 2009. Prieiga per internetą: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Handbook%20for%20assessors.pdf>.
2. Bo¨szo¨rmenyi, J. & Schweighofer, E. (2015). A review of tools to comply with the Fourth EU anti-money laundering Directive, *International Review of Law, Computers & Technology. Mar2015, Vol. 29 Issue 1, p63-77*
3. Bonilla Jurado, I. A., Bonilla Jurado, D. M. & Bellesteros Lopez, L. G. (2018). Money Laundering and its Influence on the Productivity and Economic Development Of a Country. *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences (2018) Volume 9 No 2.*
4. Chong, A. and Lopez-De-Silanes, F. (2015). Money Laundering and Its Regulation. *Econ Polit, 27: 78-123*
5. Daniali, G. (2014). E-Money Laundering Prevention. *New Marketing Research Journal Special Issue*
6. Dumitrache, A. A., Boroi, A., Pusca, F., Pocora, M. & Chirila, A. D. (2011). Recent tehnological tendencies of money laundering. *Annals of DAAAM & Proceedings, p961-962. 2p.*
7. Ene, C. M., Uzlău, M. C. & Cristea, D. G. (2012). The economic impact of financial abuse, financial crime and money laundering. *Hyperion International Journal of Econophysics & New Economy, Vol. 5, Issue 1*
8. Feher, I. & Borlea, S. N. (2021). Corruption and money laundering - basic components of economic and financial crime. *The Annals of the University of Oradea. Economic Sciences TOM XXX, 2nd Issue*
9. Financial Action Task Force (2006). Trade based money laundering. *Paris: Financial Action Task Force.* Prieiga per internetą: https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Trade%20Based%20Money%20Laundering.pdf
10. Gairės pagal Direktyvos (ES) 2015/849 17 straipsnį ir 18 straipsnio 4 dalį dėl deramo klientų tikrinimo ir veiksnių, į kuriuos kredito ir finansų įstaigos turėtų atsižvelgti vertindamos su atskirais dalykiniais santykiais ir vienkartiniais sandoriais ir (ar) operacijomis susijusią pinigų plovimo ir teroristų finansavimo riziką (PP / TF rizikos veiksnių gairės), kuriomis panaikinamos ir pakeičiamos Gairės JC/2017/37. (2021), EBA. Prieiga per internetą: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Publications/Guidelines/2021/Guidelines%20on%20ML-TF%20risk%20factors%20%28revised%29%202021-02/Translations/1016933/Guidelines%20ML%20TF%20Risk%20Factors_LT.pdf

11. Gaižauskaitė I. Ir Valavičienė, N. (2016). Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. *Vilnius: Mykolo Romerio universitetas*
12. Golban, A. & Golban, G. (2020). Financial crime: how financial institutions can mitigate money laundering risk associated with politically exposed persons and improve their compliance program. *Agronomy Series of Scientific Research / Lucrari Stiintifice Seria Agronomie. 2020, Vol. 63 Issue 2, p181-186. 6p.*
13. Gordonova, N. (2021). Economic and legal analysis of digital currency issue. *Scientific Journal Vestnik NSUEM/ Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta jekonomiki i upravlenija. 2021, Issue 2, p79-93. 15p.*
14. Gutauskas, A. (2007). Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo baudžiamasis teisinis vertinimas. *Jurisprudencija, Mokslo darbai, 8(98).*
15. Jurado, I.A, Jurado, D. M. & Lopez, L. G. (2018). Money laundering and its influence on the productivity and economic development of a country. *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences, Vol. 9 No 2, 222-242*
16. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. 2-asis leidimas. Šiauliai.
17. Kerkez, N. (2020). Artificial Intelligence and Machine Learning Can Repurpose Humans, Not Replace Them. *ABA Banking Journal. Nov/Dec2020, Vol. 112 Issue 6, p30-32. 3p.*
18. Klapatauskienė, J. (2013). Elektroninės komercijos populiarumas Lietuvoje. *Teorija ir Praktika., Issue 12, p97-103. 7p.*
19. Kot, M. *(2021).* Money laundering as a major risk to the stability of the banking industry. *Research Papers of the Wroclaw University of Economics, Vol. 65 Issue 4, p77-93. 17p.*
20. Laurinaitis, M., Štilis, D. ir Verenius, E. (2020). Asmens duomenų kiekio mažinimo principo įgyvendinimas finansų įstaigose. *Jurisprudencija. 2020, Vol. 27 Issue 2, p389-410. 22p*
21. Lieonov, S., Vasilyeva, T., Mynenko, S. & Dotsenko, T. (2021). Banking in digital age: efficiency of anti-money laundering system. *Financial & Credit Activity: Problems of Theory & Practice. 2021, Vol. 2 Issue 37, p4-13.*
22. Lietuvos Respublikos nacionalinis pinigų plovimo ir teroristų finansavimo rizikos vertinimas (2020). Prieiga per internetą: https://www.fntt.lt/data/public/uploads/2020/05/final-nra_lt_v3.pdf
23. Marino, N., Lieser, J. & Clark, C. (2019), The dark side of bitcoin. *Computer & Internet Lawyer. Jan2019, Vol. 36 Issue 1, p4-9. 6p.*
24. Mazuru, L. I. (2009). Aspects Regarding International Money Laundering. *Agricultural Management / Lucrari Stiintifice Seria I, Management Agricol, Vol. 11, Issue 3*

25. Mcskimming, S. (2010). Trade-based money laundering: responding to an emerging threat. *Deakin Law Review, Vol. 15 Issue 1, p37-63*
26. Meral, Y. (2020). Strategic Management to Prevent Money Laundering: The Role of Effective Communication. *Journal of Accounting & Finance (2158-3625), Vol. 20 Issue 6*
27. Pacini, C., Forbes Stowell, N., Katz, I. J., Patterson, G. A. & Lin, J. W. (2020). An analysis of money laundering, shell entities, and no ownership transparency that washes off and on many shores: a building tidal wave of policy responses. *Kansas Journal of Law & Public Policy, Vol. 30 Issue , p1-36. 36p*
28. Petrisor, G. (2018). Techniques to simulate the legal origin and to disguise teh illicit origin of money. *Internal Auditing & Risk Management YEAR XIII, Supplement No 1*
29. Popa, A. (2012). International Cooperation in the Struggle against Trans-border Organized Crime and Money Laundering, *Contemporary Readings in Law and Social Justice Volume 4(2), 2012, pp. 575–578*
30. Purkey,H. (2010). The art of money laundering. *Florida Journal of International Law. Apr2010, Vol. 2, Issue, p111-144. 34p.*
31. Radu, M. E.(2013). Preventing and Combating Money Laundering and Terrorist Financing in the EU. *Knowledge Horizons – Economics, Volume 5, No. 3, pp. 94–97*
32. Money Laundering Using New Payment Methods (2010). *Paris: Financial Action Task Force.* Prieiga per internetą: https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/ML%20using%20New%20Payment%20Methods.pdf
33. Lieonov, S., Kuzmenko, O., Yarovenko, H. & Dotsenko T. (2019). The Innovative Approach to Increasing Cybersecurity of Transactions Through Counteraction to Money Laundering. *Marketing and Management of Innovations, Issue 3*
34. Sandman, J. (2007). A new look on AML look-backs. *Securities Industry News. 4/16/2007, Vol. 19 Issue 15, p1-17*
35. Sandman, J. (2008) Transaction Monitoring as the Last Line of AML Defense, *Securities Industry News. 6/30/2008, Vol. 20 Issue 26, p10-10.*
36. Sciurba, M. (2018). The Heart of Know Your Customer Requirements: The Discriminatory Effect of AML and CFT Policies in Times of Counter Terrorism in the UK. *European Journal of Crime, Criminal Law & Criminal Justice. 2018, Vol. 26 Issue 3, p222-235. 14p*
37. Sharmila Devi, M., Kaleeswari, K. & Muthumani, A. (2019). Money Laundering: Concept, Significance and its impact. *International Conference on Emerging Trends in Banking, Insurance and International Trade, Thiagarajar College, Madurai p. 139-143*

38. Srivastava, S. (2021). Legitimate Transaction Vs Illegitimate Motive: Money Laundering in Trade. *Vinimaya, Vol. 41 Issue 4, p19-26. 8p*
39. Suter, K. (2002). Money Laundering. *Contemporary Review. Jun2002, Vol. 280 Issue 1637, p361. 5p.*
40. Tanyushcheva, N. (2021). Quantitative parameters of anti-money laundering regulation. *Financial Analytics, Issue 1, p21-43*
41. Virtual Currencies Key Definitions and Potential AML/CFT Risks (2014). *Paris: Financial Action Task Force.* Prieiga per internet: https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Virtual-currency-key-definitions-and-potential-aml-cft-risks.pdf
42. Vlcek V. (2011). Global Anti-Money Laundering Standards and Developing Economies: The Regulation of Mobile Money. *Development Policy Review, Vol. 29 Issue 4, p415-431. 17p*
43. Yang, S. & Wei, L. (2010). Detecting money laundering using filtering techniques: a multiple-criteria index. *Journal of Economic Policy Reform, Vol. 13 Issue 2, p159-178.*
44. Курченко В. (2012). Толкование легализации преступных доходов. *Российский юридический журнал. № 5.*

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotas pinigų plovimo reiškinys, pinigų plovimo prevencijos koncepcija bei, remiantis ekspertų nuomone, įvertintas pinigų plovimo prevencijos priemonių, naudojamų bankų sektoriuje veiksmingumas. Primame darbo skyriuje nagrinėjama pinigų plovimo koncepcija: pinigų plovimo samprata, schemos, poveikis šalies finansų sistemai, apibūdinamas tarptautine prekyba grįstas pinigų plovimas. Antrame skyriuje nagrinėjama pinigų plovimo prevencijos koncepcija, aptariamos pagrindinės pasaulio ir Lietuvos Respublikos finansinės žvalgybos institucijos, kovojančios su pinigų plovimu. Taip pat, remiantis FATF rekomendacijomiss bei įvairių autorių pažiūra, išdėstomas pagrindinės, bankų sektoriuje naudojamos, pinigų plovimo prevencijos priemonių teorinis kontekstas. Trečiame skyriuje pateikiamas kokybinio tyrimo metodu, struktūruoto interviu su ekspertais būdu atliktas bankų sektoriuje naudojamų pinigų plovimo prevencijos priemonių veiksmingumo vertinimas. Paskutinėje darbo dalyje pateikiamos išvados.

Pagrindiniai žodžiai: pinigų plovimas, pinigų plovimo prevencija, bankų sektorius, finansų sistema, tarptautinė prekyba, FATF

ANNOTATION

In the master thesis the phenomenon of money laundering, the concept of money laundering prevention and, based on the opinion of experts, evaluates the effectiveness of money laundering prevention measures used in the banking sector is analyzed. The first chapter deals with the concept of money laundering: the concept of money laundering, schemes, the impact on the country's financial system, describes money laundering based on international trade. The second chapter examines the concept of money laundering prevention, discusses the main financial intelligence institutions of the world and the Republic of Lithuania in the fight against money laundering. It also sets out the theoretical context for the main anti-money laundering measures used in the banking sector, based on FATF recommendations and the views of various authors. The third chapter presents an assessment of the effectiveness of money laundering prevention measures in the banking sector using a qualitative research method and a structured interview with experts. The last part of the work presents the conclusions.

Key words: money laundering, AML, TBML, banking sector, financial system, FATF

Žuk A. M. (2022). *Pinigų plovimo prevencijos priemonių bankų sektoriuje veiksmingumo vertinimas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas

SANTRAUKA

Išsamus ir tikslingas finansų sistemų reguliavimas lemia, kad bankų sistema tapo labiau apsaugota nuo pinigų plovimo rizikos. Daugelis mokslininkų, kurie nagrinėja pinigų plovimo prevencijos teoriją pabrėžia, kad pinigų plovimo prevencija bankų sektoriuje yra ypač svarbi valstybės finansiniam stabilumui, todėl iškelta pagrindinė tyrimo problema – kiek veiksmingos bankuose naudojamos pinigų plovimo prevencijos priemonės? Tyrimo objektas - bankų sektoriuje naudojamos pinigų plovimo prevencijos priemonės. Šio tyrimo tikslas yra įvertinti bankuose naudojamų pinigų plovimo prevencijos priemonių veiksmingumą. Tyrimo tikslui įgyvendinti buvo iškelti tyrimo uždaviniai: apibrėžti pinigų plovimo sampratą ir pinigų plovimo schemas, apibūdinti tarptautine prekyba grįstą pinigų plovimą ir pinigų plovimo reiškinį finansų sektoriuje, nustatyti pinigų plovimo poveikį šalies finansų sistemai, išanalizuoti pinigų plovimo prevencijos koncepciją bei atlikus tyrimą, įvertinti bankuose naudojamų pinigų plovimo prevencijos priemonių veiksmingumą. Tyrimo metodika: Lietuvos ir užsienio mokslinės literatūros bei Lietuvos ir Europos Sąjungos direktyvų, gairių ir kitų dokumentų analizė ir kokybinis tyrimas, naudojant struktūruoto interviu metodą.

Ekspertinio tyrimo metu paaiškėjo, kad bankų sektoriuje naudojamos pinigų plovimo prevencijos priemonės „Pažink savo klientą“ ir finansinių operacijų stebėsena yra esminės, veiksmingos ir gebančios užkirsti kelią pinigų plovimo procesui anksščiausioje jo stadijoje ir yra. Bendradarbiavimo tarp institucijų ir bankų veiksmingumas ekspertų vertinamas kaip iš dalies veiksminga priemonė, jei įvairių jurisdikcijų ir įstaigų požiūris į pinigų plovimo prevenciją yra vieningas. Ši priemonė tam tikrais atvejais yra sunkiai įgybendinama dėl atskirų šalių nesuvienodinti kovos su pinigų plovimu reguliavimo lygio, taip pat dėl kalbos ar kultūrinio barjero.

Finansinių įstaigų ir teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą, ekspertai įvertino kaip labai veiksmingą priemonę, nes bendruomenės teisės aktai ir direktyvos, priimtos tarptautiniu mastu operatyviai pritaikomos nacionaliniu mastu, todėl vieningas požiūris į pinigų plovimo prevencija nulemia rezultatyvią kovą su pinigų plovimu. Tačiau būta ir prieštaringos nuomonės, nes ši priemonė tam tikrais atvejais yra sunkiai įgybendinama dėl atskirų šalių nesuvienodinti kovos su pinigų plovimu reguliavimo lygio, taip pat dėl kalbos ar kultūrinio barjero. Tai dažniau pasižymi ES ir trečiųjų šalių bankų bendradarbiavimą. Dėl trikdžiu laiku gauti informaciją iš trečiųjų šalių bankų partnerių, ši kovos su pinigų plovimo priemonė nėra visiškai efektyvi.

Magistro baigiamojo darbo pabaigoje pateikiamos išvados.

Žuk A. M. (2022). *Evaluation of the Effectiveness of Money Laundering Prevention Measures in the Banking Sector*. Vilnius: Mykolas Romeris University

SUMMARY

Comprehensive and targeted regulation of financial systems has made the banking system more vulnerable to money laundering. Many scholars who study the theory of money laundering prevention emphasize that the prevention of money laundering in the banking sector is particularly important for the financial stability of the state, so the main problem of the study is – how effective are money laundering prevention measures used in the banking sector? The object of the research is money laundering prevention measures used in the banking sector. The purpose of this study is to evaluate the effectiveness of anti-money laundering measures used by banks. The main tasks of this study are: to define the concept of money laundering and money laundering schemes, to describe the phenomenon of trade based money laundering and money laundering in the financial sector, to determine the impact of money laundering on the country's financial system, to analyze the concept of money laundering prevention and follwoing the research, evauate the effectiveness of anti-money laundering measures in the banking sector. The methodology of master thesis: analysis of Lithuanian and foreign scientific literature as well as Lithuanian and European Union directives, guidelines and other documents and qualitative research using the structured interview method.

The expert study has shown that the "Know Your Customer" anti-money laundering measures used in the banking sector and the monitoring of financial transactions are essential, effective and capable of preventing money laundering at its earliest stage.

The cooperation between financial institutions and law enforcement authorities was considered by experts to be a very effective tool, as community laws and directives adopted internationally are expeditiously applied at the national level, so a unified approach to the prevention of money laundering leads to an effective fight against money laundering. However, there are contradictory opinions, as this measure is in some cases difficult to implement due to the lack of harmonization of anti-money laundering regulation in individual countries, as well as language or cultural barriers. This is more often for cooperation between EU and third country banks. Due to the disruption of timely information from third party partner banks, this anti-money laundering measure is not fully effective.

At the end of master thesis were presented conclusions.

PRIEDAI

1 PRIEDAS. INTERVIU KLAUSIMAI EKSPERTAMS

1. **Jūsų nuomone, kurios sritys yra labiausiai paveiktos pinigų plovimo rizikos?**
2. Kiek svarbi valstybei pinigų plovimo prevencija?
3. **Jūsų nuomone, kiek veiksminga kovos su pinigų plovimu priemonė „pažink savo klientą“?**
4. Kokie yra veiksmingi banko klientų identifikavimo būdai? *(pvz. tikrinami asmens biografijos faktai, kilmės valstybė, užimamos pareigos, susijusios sąskaitos, nustatomi asmens turto ir lėšų šaltiniai ir tt.)*
5. Kaip dažnai reikia atnaujinti banko kliento duomenis? *(asmens duomenys, veikla ir tt.)*
6. Ar naudos gavėjo identifikavimas papildo kovos su pinigų plovimu priemonę „pažink savo klientą“?
7. **Jūsų nuomone kiek veiksmingas yra finansinių operacijų/atliekamų pervedimų stebėjimas?**
8. Kaip stebimos finansinės operacijos? *(Ar yra įdiegta automatinė stebėjimo sistema? Ar finansinių operacijų monitoringas yra paskiriamas atsakingam banko darbuotojui/padaliniui? Ar stebėsena yra momentinė ar retrospektyvi?)*
9. Kokie yra sandorių „įtartinumo“ kriterijai*? (pvz. didelės pinigų sumos, kliento kredito istorija, pervedimai, kai naudos gavėjas yra užsienyje, pervedimai į trečiąsias šalis ir kt.)*
10. Kokiais atvejais yra taikomos papildomos finansinių operacijų stebėsenos priemonės?
11. **Kaip vertinate bendradarbiavimą pinigų plovimo prevencijos srityje tarp valstybės įstaigų? *(bendradarbiavimas su teisėsaugos institucijomis)***
12. Kaip vertinate tarptautinį bendradarbiavimą pinigų plovimo prevencijos srityje tarp ES šalių? *(bendradarbiavimas su bankais partneriais)*
13. Kaip vertinate tarptautinį bendradarbiavimą pinigų plovimo prevencijos srityje tarp ES ir trečiųjų šalių? *(bendradarbiavimas su bankais partneriais)*